

บทนำ

ภูมิหลัง

จังหวัดสกลนคร เป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ได้แก่ กลุ่มไทย - ลาว กลุ่มชาวผู้ไทย กลุ่มชาวญ้อ กลุ่มชาวย้อย กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวญวนและกลุ่มชาวโล้ กระจัดกระจายอยู่กันเป็นกลุ่มๆ ในเขตอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสกลนคร

ชาวไทยโล้จัดอยู่ในกลุ่มมองโกลอยด์ตระกูลออสโตรเอเชียติก มอญ-เขมร อยู่ในกลุ่มข่า เช่นเดียวกับพวกกะเลิงและพวกแสก บรรพบุรุษมีการอพยพมาจากเมืองมหาชัยกองแก้ว เมืองบกเมืองวัง เมืองบ้ำเมืองวัง ปัจจุบันคือ เมืองวัง เมืองพิน เมืองนอง เมืองตะโปน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

โดยทั่วไปชาวไทยโล้กลุ่มมอญมีลักษณะอุปนิสัยเรียบร้อย รักความสงบ เป็นอยู่แบบเรียบง่าย ไม่พิถีพิถันในเรื่องความเป็นอยู่ ไม่ยึดมั่นในวัตถุสิ่งของมากเกินไป มีความซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในคำพูด ไม่ค่อยสนใจเรื่องการเมืองมากนัก เชื่อถือและปฏิบัติตามผู้นำ ลักษณะนิสัยที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยโล้อีกด้านหนึ่งคือ การรักความสนุกสนานรื่นเริง มีการเล่นดนตรีกันอย่างแพร่หลาย ทั้งดนตรีเพื่อประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเหยา พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและยังนำเอาดนตรีมาบรรเลงเล่นกันเพื่อความสนุกสนานในงานบุญหรือเทศกาลต่างๆ เช่น การรำโล้ทั้งบั้งหรือโทะอะติงเกา การเล่นเส็งกลอง การเล่นลายกลอง เล่นดนตรีเกี่ยวพาราสิกันระหว่างหนุ่มสาวชาวโล้

ชาวโล้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนผืนแผ่นดินไทยอีกกลุ่มหนึ่ง ถึงแม้จะเป็นกลุ่มชนที่มีจำนวนไม่มากนัก แต่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งภูมิปัญญาต่างๆ ที่ชาวโล้ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต จนกระทั่งปัจจุบัน เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจในความเป็นโล้ อย่างไรก็ตาม ก็ให้ภูมิใจในความเป็นไทยในความหมายรวมด้วย และขณะเดียวกันก็เป็นการเผยแพร่ให้ผู้คนในแผ่นดินเดียวกันและกลุ่มคนอื่นๆ ได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลายและยอมรับในความหลากหลาย โดยไม่เกิดความแตกแยก ซึ่งสังคมไทยมีวิถีที่อยู่ร่วมกันมาด้วยความหลากหลายเผ่าพันธุ์มาตั้งแต่โบราณแล้ว

ประวัติความเป็นมาของอำเภอกุสุมาลย์

เมื่อ พ.ศ. 2381 ราชวงศ์คำ ได้รับตำแหน่งเป็นพระยาประเทศธานีเจ้าเมืองสกลนคร จึงนำกำลังไพร่พลไปเกลี้ยกล่อมเอาครอบครัวหัวเมืองลาวที่ค้ำอยู่ทางฝักฝั่งแม่น้ำโขงทางทิศตะวันออก ให้เข้ามาเพื่อไม่ให้เป็นที่แห่งสนับสนุนของกองทัพญวน พ.ศ. 2385 ท้าวโรงกลางบุตรเจ้าเมืองวัง ท้าวเพี้ยเมืองสูง ท้าวเพี้ยบุตรโคตร หัวหน้าชาวกระโซ่ กับครอบครัวบ่าวไพร่ ได้เข้ามาสู่พระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมาก และตั้งบ้านเรือนทำมาหากินอยู่แถบฝั่งแม่น้ำโขง และรอบเมืองสกลนคร

พ.ศ. 2387 พระยาประเทศธานี นำหัวหน้าครอบครัวลาวกลุ่มต่าง ๆ ลงไปเฝ้าเสด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่กรุงเทพฯ และโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านประชาชนและบ้านกุสุมาลย์ขึ้นเป็นเมืองให้ท้าวโรงกลางเป็นพระเสนาณรงค์เจ้าเมืองพันนา ท้าวเพี้ยเมืองสูงเป็นหลวงอรัญอาสาเจ้าเมืองกุสุมาลย์ พระราชทานเครื่องยศตามตำแหน่ง ให้ขึ้นตรงต่อเมืองสกลนคร

พ.ศ. 2405 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งเมืองโพธิไพศาล(ปัจจุบันตำบลโพธิไพศาล) เพราะเกิดขัดแย้งซึ่งตำแหน่งหน้าที่ราชการกัน ให้ท้าวชติยะเป็นพระไพศาลเสนาณรงค์เจ้าเมืองโพธิไพศาล และในปีเดียวกันได้ย้ายเมืองกุสุมาลย์จากที่เดิม(ปัจจุบันคือบ้านเมืองเก่า)เพราะเกิดความแห้งแล้งและเกิดโรคระบาดมาตั้งอยู่ในที่ปัจจุบัน

พ.ศ. 2419 หลวงอรัญอาสาได้ถึงอนิจกรรม ท้าวกิ่งบุตรชายหลวงอรัญอาสา ซึ่งเคยไปเรียนวิชาการปกครองจากกรุงเทพฯ ได้เป็นเจ้าเมืองกุสุมาลย์สืบต่อและได้บรรดาศักดิ์เป็นหลวงอรัญอาสา

พ.ศ. 2439 ในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนแปลงเมืองกุสุมาลย์และเมืองโพธิไพศาล ไปขึ้นกับเมืองนครพนม ต่อมาเมื่อมีการส่งเจ้านายเป็นผู้สำเร็จราชการมณฑลเจ้าฝ่ายเหนือ เมืองต่างๆจึงเปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอ เจ้าเมืองดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

พ.ศ. 2456 ทางราชการยุบอำเภอกุสุมาลย์แล้วโอนท้องที่ไปขึ้นกับอำเภอเมืองสกลนครบ้าง อำเภอเมืองนครพนมบ้าง กุสุมาลย์ จึงมีฐานะเป็นตำบลมาจนกระทั่ง วันที่ 1 ตุลาคม 2505 จึงได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอ

พ.ศ. 2510 ได้มีราชกฤษฎีกา ยกฐานะจากกิ่งอำเภอขึ้นเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2510 มีพื้นที่ 454 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดสกลนคร ระยะทางห่างจากจังหวัดสกลนคร 40 กิโลเมตร

คำว่า “โล้” “โซ่” หรือ “กะโล้”

คำว่า “โล้” หรือ “โซ่” เราควรใช้ตัวไหนกันแน่ บางท่านที่อ่านแล้วอาจจะสงสัยหรือบางท่านอาจจะเคยเห็นใช้ว่า “กะโล้” ที่จริงทั้ง 3 คำนี้คือ โล้, โซ่ หรือกะโล้ ก็ใช้เรียกชื่อชนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานนั่นเอง

คำว่า “โซ่” คำนี้ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หน้า 35 บอกไว้ว่า โซ่ 1 น. กระหรียง หรือคือเหล็กที่เกี่ยวกันเป็นข้อๆ สายยาวสำหรับล่ามเชือก ถ้าเราใช้คำว่า “ไทโซ่” คำนี้ก็มักจะหมายความว่าคนโซ่เป็นคนเผ่ากระหรียง

คำว่า “กะโล้” ตามบันทึกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งเสด็จตรวจราชการที่มณฑลอุดรและมณฑลอิสานในปี พ.ศ. 2449 ก็ได้ใช้คำนี้เหมือนกันคือบอกว่า “พวกพลเมืองในมณฑลอุดรและมณฑลอิสานที่ฉันไปพบมีไทยลานช้างเป็นพื้นแต่มีคนจำพวกอื่นที่ผิดไปจากไทยลานช้าง และมีชื่อเรียกเป็นอื่นๆ ต่างหากอีกหลายจำพวกได้ไต่ถามดูได้ความว่า มี ๗ จำพวกต่างกันคือ

1. พวกผู้ไทย 2. พวกกะเลิง 3. พวกย้อ 4. พวกแสก 5. พวกโย้ย 6. พวกกะตาก 7. พวกกะโซ้ และ อธิบายเกี่ยวกับพวกที่ 7 “ พวกกะโซ้ เป็นชาวดิวค้ำกว่าชาวเมืองพวกอื่น และพูดภาษาของตนเองต่างหากมี ในมณฑลอุดรหลายแห่งแต่รวมกันอยู่มากเป็นปึกแผ่นที่เมืองกุสุมาลย์มณฑลขึ้นจังหวัดสกลนคร เจ้ากรม การเมืองและราษฎรล้วนเป็นชาวกะโซ้ทั้งสิ้น” แต่คนโส้ไม่ใช่พวกกะเหรี่ยงหรือพวกข่า

จากการสอบถามคนดั้งเดิมของไทโส้ก็บอกว่าตัวเองไม่ใช่ข่าหรือกะเหรี่ยงและตามประวัติดั้งเดิมว่า อพยพมาจากมหาชัยกองแก้ว แต่จากการที่ให้คนโส้บอกเสียงเรียกตัวเองเขาจะออกเสียงเป็น “โซร” ก็น่าจะ ตรงกับคำว่า “โสร” ในอักษรสูง และคนไทโส้ก็นิยมเรียกตัวเองว่าเป็น “ชาวไทโส้” ซึ่งเป็นการยอมรับกันใน หมู่ของชาวไทโส้อำเภอกุสุมาลย์ทั่วกันแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ยังไม่เป็นที่สรุปแน่นอนว่า ทั้ง 3 คำนี้ คำไหนจะใช้ ถูกต้องกันแน่แต่ทั้ง “โซ” หรือ “ไทโส้” ก็คือ คนโส้ อำเภอกุสุมาลย์นั่นเอง

ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มคนโส้ / โซ / กะโซ้ เป็นกลุ่มคนที่มีคำเรียกแตกต่างกัน ชาวบ้านโดยทั่วไปเรียกตนเองว่า “โส้” แต่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เขียนว่า “กะโซ้” ซึ่งยังมีผู้เข้าใจผิดคิดว่าเป็นกลุ่มเดียวกับกับชาวโส้ ในจังหวัดเพชรบุรี นครปฐมและสุพรรณบุรี ส่วน “โส้” เรียกตามการออกเสียงท้องถิ่น ในปัจจุบันกลุ่มคนโส้ ในประเทศไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางภาคอีสานตอนบน จึงเรียกโดยรวมว่าเป็นกลุ่ม “คนอีสาน” ซึ่งความเป็นจริง ชาวโส้มีเอกลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง

ปัจจุบัน ชาวโส้อพยพมาอยู่ในเมืองสกลนคร นครพนม และมุกดาหาร ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 โดยอยู่ รวมกลุ่มตั้งขึ้นเป็นเมือง เช่น เมืองรามราช เป็นชาวโส้จากเมืองเชียงฮ่ม ปัจจุบันคือท้องที่ตำบลรามราช อำเภอบ้านท่าอิฐ จังหวัดนครพนม เมืองกุสุมาลย์มณฑล เป็นชาวโส้ที่อพยพมาจากเมืองมหาชัยในแขวงคำม่วน ปัจจุบันคือท้องที่อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

ชาวโส้ได้กระจายถิ่นที่อยู่อาศัยตามจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัด สกลนคร (อำเภอมือง กุสุมาลย์ พรรณานิคม และส่องดาว) จังหวัดนครพนม (อำเภอมือง ศรีสงคราม บ้าน แพง ท่าอิฐ ปลาปาก นาแก และโพนสวรรค์) จังหวัดมุกดาหาร (อำเภอมือง คำชะอี ดอนตาล และดง หลวง) จังหวัดกาฬสินธุ์ (อำเภอเขาวง กุฉินารายณ์ และสมเด็จ) และจังหวัดหนองคาย (อำเภอโซ่พิสัย)

บุคลิกลักษณะ

ชาวโส้ดั้งเดิม ได้มีผู้กล่าวไว้ว่า “ชาวโส้ มีรูปร่างค่อนข้าง อ้วน เตี้ย ความสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 1.40 เมตร ถึง 1.60 เมตร ผู้ชายส่วนมากผอม ใบหน้าเป็นรูปไข่ แบน จมูกเล็กไม่โด่ง ปลายจมูกแบน ริมนิปากมีสีน้ำเงินเข้มและเท่ากันทั้งล่างและบน ผู้ชายบางคนปลูกหนวดที่คางแต่บางๆ ผมของชาวโส้ยาวประมาณครึ่งนิ้ว และออกสีค่อนข้างเหลือง ส่วนผมของสตรี จะเป็นลอนโดยธรรมชาติ ผู้ชายนิยมสักลายจากเหนือเข้าขึ้นไปถึง ขาอ่อน

ในปัจจุบัน บุคลิกรูปร่างของชาวโส้ส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากการแต่งงานกับคนกลุ่มอื่นๆ จึงอาจหาลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มได้ยาก

รูปภาพ

ลักษณะการตั้งชุมชน

ชาวโล้มักเลือกทำเลหรือลักษณะทางภูมิศาสตร์เพื่อสร้างเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนในที่ราบหรือที่เนิน ซึ่งมีป่าไม้และแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อการใช้สอย อยู่รวมกลุ่มในหมู่เครือญาติชาวโล้ด้วยกัน ส่วนในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป เพราะมีการขยายตัวของชุมชนเกิดขึ้น โดยเฉพาะท้องที่ที่ถนนตัดเข้าไปในชุมชน และการที่คนต่างถิ่นเข้าไปอาศัยหรือแต่งงานกับคนโล้ ทำให้ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนไปด้วย

ลักษณะบ้านเรือน

บ้านเรือนของคนโล้สมัยดั้งเดิมเป็นบ้านไม้ ฝาไม้กระดานหรือไม้ไผ่ขัดแตะ ปลูกอย่างง่าย ๆ โดยอาศัยการลงแรงของญาติพี่น้องในหมู่บ้าน ไม่มีการจ้างแต่อย่างใด ไม้ส่วนใหญ่นำมาจากป่าชายทุ่งหรือที่ไร่ของตนเอง ส่วนหลังคาแต่เดิมมุงด้วยหญ้าคาหรือหญ้าแฝก ซึ่งหาได้จากบริเวณป่าใกล้หมู่บ้าน ลักษณะของตัวบ้านจะเป็นบ้านใต้ถุนสูง ด้านบนจะโล่ง มีห้องนอนเพียงห้องเดียว มักจะเป็นที่เก็บของสำคัญ เช่น พระพุทธรูป ของมีค่า บันไดเรือน ทำเป็นขั้นพาดไปที่ชานบ้าน มีระเบียบใช้เป็นที่รับรองแขกหรือญาติพี่น้องที่มาเยี่ยมเยือน และใช้เป็นที่นอนในตอนกลางคืน โดยไม่มีประตูกัน มีเพียงลำไม้กั้นเท่านั้น ใต้ถุนบ้านจะยกสูงเพื่อสามารถใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทอผ้า จักสานแห และทำกิจกรรมอื่นๆ ของครอบครัว รวมถึงใช้เป็นคอกสัตว์เลี้ยงต่างๆ เช่น เป็ด ไก่ ควายและหมู เป็นต้น ซึ่งลักษณะการสร้างบ้านเรือนแบบดังกล่าวเหลือให้เห็นอยู่ในชุมชนไม่มากนัก

ในปัจจุบันการสร้างบ้านเรือนส่วนใหญ่ของชาวโล้จะปลูกตามสมัยนิยมจากอิทธิพลภายนอก ลักษณะของบ้านเรือนจะมีลักษณะคล้ายคลึงหรือเหมือนกับคนไทยโดยทั่วไป เช่น คนที่มีฐานะดีก็จะสร้างบ้านคอนกรีตสองชั้นหรือครึ่งตึกครึ่งไม้ ส่วนชาวบ้านที่ฐานะไม่ค่อยดีจะสร้างบ้านชั้นเดียวด้วยอิฐบล็อก เนื่องจากในปัจจุบันการสร้างบ้านด้วยไม้เป็นของหายากและราคาแพง ชาวโล้จึงหันมาสร้างด้วยอิฐบล็อก ซึ่งราคาถูกกว่า ประกอบกับชาวโล้ส่วนหนึ่งอพยพกลับจากการไปทำงานยังต่างถิ่น จึงรับเอารูปแบบการปลูกบ้านที่เน้นความสวยงามและประโยชน์ใช้สอย โดยมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเข้ามาเป็นตัวกำหนดด้วย

รูปภาพประกอบ

การแต่งกาย

ในสมัยก่อนชาวโล้จะทอผ้าไว้ใช้เองทุกครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้าย นำมาตัดเย็บเป็นเสื้อ ใช้เป็นผ้าขาม้า ปกอกผ้านวม เป็นต้น ในด้านการแต่งกายในสมัยก่อน ของชาวโล้ มีลักษณะดังนี้

ชาย ใส่เสื้อดำ คอกลมตั้งเล็กน้อย ข้างหน้าผ่าอกตลอด กางเกง ใช้กางเกงขาก๊วย บางครั้งนุ่งผ้าดำ สอดเตี้ยวสูง (ผ้าทาง) ผม ตัดทรงกระบอก เวลาทำงานเทศกาล ใช้ผ้าเก็บโทกหัวมัดเอว ใส่รองเท้าทำด้วยหนังควย สำหรับชายที่เรียนวิชาอาคมทางไสยศาสตร์ มักคล้องลูกปะคำทำด้วยแก้วหรือลูกมะกล่ำไว้ด้วย

หญิง หญิงชาวโล้ นุ่งผ้าซิ่นในชีวิตประจำวัน ซึ่งผ้าซิ่นนี้ประกอบด้วยผ้าสามส่วน แลบบนเป็นหัวซิ่น ช่วงกลางเป็นตัวซิ่น และส่วนล่างคือตีนซิ่น ซึ่งมักต่อเชิงด้วยผ้าทอยกดอก หากเป็นผ้าซิ่นใหม่ ส่วนตีนซิ่นจะเย็บต่อเชิงด้วยไหมมัดหมี่ ช่วงทอบางคนทอผ้าขาวรองเป็นชั้นใน

ทรงผมของหญิงชาวโล้ มักเกล้ามวยด้วยผมปลอมหรือซ่องผม (ภาษาโล้เรียกว่า มะยวล) เพื่อเสริมให้ทรงผมสูงและน่าดูยิ่งขึ้น หากแต่งตัวเพื่อร่วมในพิธีสำคัญ จะใส่กำไลข้อมือ ข้อเท้า สร้อยเงิน (หมากด้อม) คล้องคอ ต่างหูเงิน และมีผ้าสไบพาดบ่า ซึ่งผ้านี้นิยมทอด้วยกรรมวิธีขิด

ในปัจจุบันการแต่งกายของชาวโล้เป็นไปตามสมัยนิยม เพราะความสะดวกในการซื้อหาและการทอผ้าพื้นเมือง มีจำนวนลดน้อยลง เพราะคนรุ่นใหม่ไม่มีการสืบทอด

เครื่องสำอาง

ชาย ใช้หมึกซึ่งทำจาก

ยางต้นเหียง ขี้ผึ้งแท้ น้ำมันหมู ขมิ้น ใบอัม เอาสิ่งทั้งหมดนี้มาคลุกเข้ากันใช้ใส่ผม หญิง ใส่เนียม นำมาจาก

ไบอัม ขมิ้น ไบกระแจะ รากนมนาน เอาสิ่งเหล่านี้มาตากแห้งแล้วบดให้ละเอียดคลุกเคล้าให้เข้ากันเรียกว่า “เนียม”

หวี ทำด้วยเขาควาย และไม้หนามแทง
ยาสีฟัน ใช้ถ่านไฟและขี้ได้ (ไหม้แล้ว)

ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี

- การเกิด
- การตาย
- การแต่งงาน
- ชางกะมุด
- อล็องกะมุด

การเกิด

เมื่อหญิงตั้งครรภ์ประมาณ 8 เดือน ชาวโล้จะจัดพิธีตัดกำเนิดโดยใช้หมอนที่มีวิชาอาคม จะเป็นชายหรือหญิงก็ได้แต่จะต้องไม่เป็นหม้าย มาทำพิธีตัดกำเนิดดังนี้คือ

- ทำกระหงสามเหลี่ยม 9 ห้อง
- ข้าวดำ ข้าวแดง แกงส้ม แกงหวาน
- น้ำส้มป่อย
- ด้ายทำด้วยฝ้ายแท้สีขาวและดำ
- เครื่อง (เถาว์ลย์) เครื่องสูด

ด้ายทำด้วยฝ้ายแท้สีขาวกับดำ พาดศีรษะผู้ตั้งครรภ์ ปลายอีกข้างหนึ่งผูกเข้ากับกระหงและอีกข้างหนึ่งสามี่เป็นผู้จับไว้ ผู้ตั้งครรภ์นั่งเหยียดขาไปทางกระหง

อุปกรณ์ที่ใช้ปักฝีมี่ ผ้าถุง 1 ผืน ผ้าขาวม้า 1 ผืน ไก่ต้มสุกแล้ว 1 ตัว เหล้า 1 ไห เงิน 12 บาท เสร็จแล้วหมอนี่จะทำพิธีเอาข้าวดำ ข้าวแดง ไปจ้ำตัวผู้ตั้งครรภ์ เพื่อเอาแม่เสียดทิ้งหลายออกจากผู้ตั้งครรภ์ ทิ้งไว้ในกระหงพร้อมกับนับ หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า หก เจ็ด แปด เก้า เฒ่ายืนต่อไปปักฝีมี่พรายด้วยคาถาแล้วหมอนี่จะใช้ข้าว (ดาบ) ตัดด้ายและเถาว์ลย์เสร็จแล้วจึงนำเอากระหงไปทิ้งตามทิศที่หมอนี่บอก ผู้ไปส่งกระหงเวลากลับจะต้องหักกิ่งไม้ติดมือมาด้วย เพื่อจะเอามาปิดสิ่งชั่วร้ายออกมาจากบ้านเป็นเสร็จพิธี

เด็กเกิดใหม่ มีพิธีดังนี้

เมื่อเด็กคลอดผู้ทำคลอดจะวัดสายรก เพื่อให้การตัดสายรกถูกต้องตามลักษณะจะอยู่ดีมีสุข คือ จะสังเกตดูสายรกว่า สายรกรมีสามปล้อง คือ ปล้องขี้ ปล้องเยี่ยว ปล้องตันปล้องสีดำ จะเป็นปล้องขี้ ถ้าตัดปล้องนี้จะมีขี้ตลอด ปล้องสีเหลืองจะเป็นปล้องเยี่ยว ถ้าตัดถูกปล้องนี้เด็กจะเยี่ยวเสมอไม่เป็นเวลา ทำความลำบากแก่ผู้เป็นมารดา ปล้องที่มีสีเขี้ยวเรียกว่าปล้องตัน ถ้าตัดถูกปล้องนี้เด็กจะขี้เยี่ยวเป็นธรรมดา ปล้องนี้ จะมีความยาวเท่ากับเข่าของเด็ก เลือกไปแล้วตัดด้วยตีวไม้ไผ่ นำเด็กไปอาบน้ำเสร็จแล้วห่อตัวเด็กด้วยผ้าอ้อม นำมานอนไว้ที่กระดิ่ง เผารังหมาล่า ถ้าไม่มีใช้เสื่อเก่าๆ มาเผาไฟ บดให้ละเอียดใช้โรยสะดือเด็ก จากนั้นก็จะทำพิธีส่งแม่กำเนิดเด็กคืน โดยจะเป็นใครก็ได้ แต่จะต้องเป็นคนแก่ที่ไม่เป็นหม้ายมานั่งใกล้กับกระดิ่งแล้วกล่าวคำว่า “กูฮุกกู” ถ้าแม่นี่ลูกสูเอาคืนมือนี่ ถ้ากลายเป็นลูกของกู (กล่าวอย่างนี้ 3 ครั้ง) เป็นอันเสร็จพิธี แม่ก็จะทำพิธีอยู่กรรม (อยู่ไฟ) 15 วัน เมื่อครบกำหนดอยู่ไฟแล้ว ชาวโล้จะไม่ทำพิธีโกนจุก หรือตัดผมไฟแต่อย่างใดเลย

การตาย

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะมีพิธีแต่งศพเป็นค่าจ้างทำโรงศพ โดยมีเทียน 1 คู่ เหล้า 1 ขวด ไข่ 1 ฟอง เศษเหล็กเป็นการแก้เคล็ดผู้ทำโรงศพ ส่วนญาติฝ่ายแม่ผู้ตายจะมาในงานโดยไม่ต้องเชิญเพื่อจะได้ทำพิธีสงฆ์ โดยสมมุติเฒ่าแก่เป็นล่าม (ผู้ทำพิธี) ล่ามจะใช้ถ้วย 1 ใบ ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 1 คู่ บอกญาติฝ่ายแม่ผู้ตาย (น้ำ) ว่าผู้ตายนี้ตายโดยไม่มีผู้ทำร้ายแต่อย่างใด (หรือผู้อื่นแล้วแต่กรณี) ถ้าไม่บอกจะถือว่าผิดประเพณีจะมีการปรับไหมกันขึ้น ส่วนญาติฝ่ายแม่ผู้ตายนั้นต้องเตรียมกระยง 1 ใบ เหล้า 1 ขวด ข้าวสาร 1 หมื่น (12 กก.) แต่ปัจจุบันนี้ใช้ข้าวสารเพียงนิดหน่อยก็ได้ ส่งมอบให้แก่ล่ามผู้บอกกล่าวการตาย

การแต่งตัวผู้ตายมีการแต่งตัวโดยสวมเสื้อให้ แต่จะสวมกลับทางกับผู้มีชีวิต โดยนำเอาด้านหน้าไปไว้ข้างหลังติดกระดูกด้านหลัง และต้องทำให้เสื้อนั้นขาดเสียก่อน ส่วนกางเกงสวมตามปกติพร้อมกับจะเขียนหนังสือใส่กระดาษหรือแผ่นทองหรือแผ่นเงินใส่ปากและมือผู้ตาย เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งว่าผู้ตายนำของเหล่านี้ไปจ้างทางขึ้นสวรรค์ มัดมือผู้ตายพนมระหว่างอกใช้เสื้อห่อมัดด้วยด้ายฝ้าย 3 เปราะ คือ คอ, คอก และข้อเท้า จึงเก็บศพเข้าโลง ประดับโลงให้สวยงาม

ขั้นต่อไปนี้เป็นพิธีสงฆ์ อุปกรณ์มีดังนี้

1. สำหรับกับข้าว 4 สำหรับ ถ้วยสำหรับละ 4 ใบ
2. เหล้า 1 ไห กระหย่อง 2 อัน
3. ไม้กับ 2 อัน พรำหัก หรือเคียวหัก บั้งไม้ไผ่ 2 บั้ง (ใช้ไหนแทนก็ได้)

เมื่อพร้อมแล้วล่ามจะเชิญญาติฝ่ายแม่ผู้ตายรับประทานอาหาร พออิ่มแล้วญาติฝ่ายแม่ผู้ตายจะใช้ข้าวจ้ำผู้ตาย และบอกว่าใช้เชื้อค่าของผู้ถือผีซึ่งเป็นอีกผู้หนึ่งที่เราได้มอบให้เป็นผู้ที่รักษาผี

ก่อนเริ่มพิธีสงฆ์กระทำดังนี้ ล่ามจะพูดว่าตบเข้ากิน 4 พา (หมายถึงสำหรับกับข้าว 4 สำหรับ) ตอนเย็นกิน 8 พา การบอกนี้ได้บอกกล่าวน้ำบ่าว (ญาติฝ่ายแม่) ล่ามเรียกเขยทั้งหลายให้มาร่วมทำพิธีสงฆ์มา ประกอบดนตรี บรรดาเขยทั้งหลายจะถือบั้งเหล็ก ไม้กลีบ เครื่องดนตรีทั้งหมดไว้ ล่ามจะถือถ้วยที่มีเทียนจุดแล้วร่ำแบบใช้มือสลบบนสลบล่างไปรอบๆ โลงศพทำเวียนขวา 3 รอบ กลับเวียนซ้าย 3 รอบ ส่วนเขยก็จะเคาะเครื่องดนตรีทำจังหวะไปพร้อมกับล่ามโดยส่งเสียงร้องว่า “เฮะๆ” ไปด้วยพิธีนี้จะกระทำจังหวะไปพร้อมกับล่าม กระทำเฉพาะศพตายธรรมดาเท่านั้น ส่วนตายอุบัติเหตุไม่ทำจนกว่าจะครบ 3 ปี ก่อนจะทำได้

ในวันที่จะเอาศพไปเผา นิมนต์พระมามาตีกาบังสุกุลตามประเพณี หลังจากนั้นจึงมีพิธีสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง ทำเหมือนกับครั้งแรก เวลานำศพไปสู่ป่าช้าจะมีการหว่านข้าวตอก (ข้าวเปลือกคั่วให้แตก) เพื่อให้ภูติผีที่หลังศพลงไปเก็บกิน คนหามศพจะได้ไม่หนักมาก นอกจากนั้นยังนำไปด้วย 1 ตัว ซึ่งเชื่อว่าไปจะจิกกินพยาธิโรคตาจากคนตายให้หมดไป เพื่อเกิดชาติหน้าจะไม่ไร้โรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน (สมัยก่อนคนตายจะใช้ปากไม้ไผ่ผ่าเป็นท่อนยาวแต่ไม่ดึงออกจากกันทำให้เหมือนกับไม้พินกระดาน) ทำให้ศพขึ้นอืดมีตัวหนอนเจาะกินศพ จึงให้ไก่จิกกินหนอนจากผู้ตายเสียก่อนที่จะนำศพขึ้นเผา ต่อจากนั้นพระจะสวดบังสุกุล เสร็จแล้วทำพิธีตัดญาติขาดมิตรกัน คือให้ญาติผู้ตายจับปลายเถาวัลย์ ซึ่งผูกต่อจากศพหรือไม้หามศพและหันหลังให้ศพผู้ตาย ล่ามเป็นผู้ตัด ก่อนพิธีตัดจะมีนับหนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า หก ว่าเราอยู่กับคนละโลกกันแล้ว ตัดญาติขาดมิตรกัน เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็ยกโลงศพขึ้นเชิงตะกอนทำการเผาศพ ฝ่ายญาติก็กลับบ้าน ส่วนเฒ่าแก่ที่อยู่บ้านจะเตรียมน้ำมันตีไว้สำหรับพรมศีรษะผู้ที่ไปร่วมงานศพ ที่บ้านศพนั้นจะมีการสวดปริตตมวงคล 1 คิน หรือ 3 คน ตามแต่ศรัทธา เมื่อเผาศพครบเจ็ดวันแล้ว จะมีพิธีเรียกวิญญาณคนตายคืน โดยมีเครื่องเรียกผีคิน เหล้า 1 ไห ไก่ 1 ตัว ข้าวดำ ข้าวแดง ใส่พะเนาะ 1 อัน น้ำสั้วมป่อย ต่อมาหมอผู้ถือผีจะนำพะเนาะออกมาวางที่นอกชาน ใกล้กับบันไดบ้าน เรียกวิญญาณให้มาอยู่บ้านพร้อมกับจ้ำข้าวดำ ข้าวแดง ส่งผีที่ติดตามมาให้กลับที่เดิมแล้วทิ้งพะเนาะไปด้วย ผู้ที่ถือผีจึงเข้าไปทำพิธีที่เสามุมบ้านที่เชื่อว่ามีวิญญาณบรรพบุรุษอยู่ที่นั่น ผู้ถือผีล้างมือ

ฉีกเนื้อไก่ให้กิน พร้อมกับพูดว่า “ต่อไปให้เชื่อฟังข้าพเจ้าผู้ทำให้กินนี้ ข้าพเจ้าพูดดีกว่าดี พูดชั่วกว่าชั่ว” จากนั้นผู้ถือผักกลับมาดูดูแล้าไห่ กินน้ำ และเลี้ยงเฒ่าแก่ที่เชิญมาในงานเป็นเสร็จพิธี ต่อมาจะมีการแจกข้าวตามแต่โอกาสจะเหมาะสม จะไม่มีการทำบุญ 50 วัน หรือ 100 วัน การตายธรรมดาจะทำการแจกข้าวเมื่อไรก็ได้ ส่วนการตายอุบัติเหตุจะทำการแจกข้าวได้ก็ต่อเมื่อผู้ตายนั้นตายครบ 3 ปี จึงจะทำได้ แต่ในปัจจุบันครบรอบปีก็ทำได้

การแต่งงาน

เมื่อหนุ่มสาวพอใจรักใคร่กันจะให้ลามา 2 คน ไปสู่ขอเมื่อตกลงได้ฤกษ์ยามดีแล้ว ฝ่ายชายก็จะไปทำพิธีลักเอาตัวเจ้าสาว โดยไปที่บ้านของหญิงที่ตนรัก ให้ลามาสองคนขึ้นไปบ้านของฝ่ายหญิง แล้ววางดาบไว้ที่บ้านเจ้าสาว โดยวางคมดาบให้หันไปทางหมอสื่อ (คนวางดาบ) สันดาบหันไปทางหิ้งวิญญาณและมุมห้องด้านบน ปลายดาบชี้ที่แยงมุมลงมาทางมุมห้องด้านล่าง ส่วนด้ามของดาบชี้ที่แยงมุมขึ้นไปทางมุมตรงข้ามกับปลายดาบ คือมุมห้องด้านบนทางซ้ายมือของหมอสื่อ (คนวางดาบ) พร้อมกับวางลูกตุ้ม (สร้อยลูกประคำ) และกำไลแขนแสดงว่าเจ้าบ่าวได้ลักเอาเจ้าสาวไปบ้านตามประเพณีแล้ว

รุ่งเช้าวันต่อมาลามาของฝ่ายชายจะนำถ้วย 2 ใบ ไก่ 2 ตัว เป็นตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว เทียน 1 คู่ ดอกไม้ 1 คู่ ไปขอขมาและบอกญาติฝ่ายเจ้าสาวว่า เจ้าสาวไปอยู่บ้านฝ่ายชายฉันสามีภรรยาแล้วพร้อมกับนำเงิน 3 บาทมาไถ่ดาบคืนด้วย ส่วนการกำหนดวันกินตองนั้นเมื่อไรก็ได้จนกว่าฝ่ายชายจะพร้อม (พิธีดังกล่าวมาแล้วนี้เป็นที่ฝ่ายหญิงไปอยู่บ้านฝ่ายชาย)

ในกรณีที่แต่งงานแบบฝ่ายชายไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง ทำโดยวิธีแตกต่างกันไป กล่าวคือ เมื่อชาย หญิงมีความรักต่อกันเป็นที่แน่นอนแล้ว ชายคนรักจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง โดยไม่ยอมกลับบ้านของตน ไม่ว่าฝ่ายหญิงจะทำงานอะไร ชายจะร่วมทำทุกอย่าง แล้วหลับนอนที่บ้านฝ่ายหญิง การนอนนี้ไม่ว่าจะนอนกับหญิงฉันสามีภรรยาหรือนอนคนละแห่งภายในบ้านนั้นก็ตามแต่ถ้าทั้งสองเป็นไปในทางรักกันชอบกันและได้รับคำตอบจากฝ่ายชายว่ามีความรักและชอบกันกับฝ่ายหญิงแล้ว พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะบอกพ่อแม่ฝ่ายชาย และพ่อแม่ฝ่ายชายจะทำพิธีเรียกลูกชายคืน (คือไปบอกให้กลับบ้าน) ฝ่ายชายจะบอกว่าไม่กลับ (หากฝ่ายชายกลับบ้านจะถูกฝ่ายหญิงปรับไหมตามต้องการ) จนกว่าจะถึง 3 วัน จึงจะกลับบ้านได้โดยไม่ต้องถูกปรับ ต่อจากนั้นจึงหาญาติผู้ใหญ่และหมอสื่อไปสู่ขอตกลงสินสอดและกำหนดวัน เดือน ปี กินตอง (แต่งงาน) กันต่อไป

ในกรณีที่แต่งงานแบบฝ่ายหญิงไปอยู่กับฝ่ายชาย (ไปอยู่ที่บ้านหรืออยู่เรือนหอ) จะทำพิธีเป็นขั้นๆ ดังนี้ คือ

“เจียชะนอบ” ฝ่ายหญิงเป็นคนทำ ฝ่ายชายจะทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ เลี้ยงแขกด้วยอาหารที่มีเนื้อหมู (เลี้ยงแขกด้วยเนื้อหมู) ทำดังนี้ เจ้าสาวจะต้องไปบอกญาติฝ่ายแม่ของตน โดยจัดถ้วย 2 ใบ เทียน 2 คู่ ญาติฝ่ายมารดา (น้าบ่าว) ก็จัดเตรียมกระหยัง (ตะกร้ามีเชือกผูกคล้ายกระบุงแต่เล็กกว่า) ซึ่งภายในกระหยังมีข้าวสาร ผ้าถุง 1 ผืน ผ้าขาวม้า 1 ผืน เตรียมไว้ให้ครบ หากหาไม่ครบให้ใช้เงิน 5 บาทแทนก็ได้ ในวันกินชะนอบ ถ้าญาติฝ่ายมารดา (น้าบ่าว) ไม่มาร่วมในงานจะทำพิธีไม่ได้

“น้าบ่าว” จะได้รับของตอบแทนจากคู่บ่าวสาว โดยฝ่ายหญิงจะให้ข้าว 1 ขา แก่น้าบ่าวถ้าหากน้าบ่าวเอาข้าวไปกินที่บ้านของน้าบาวก็แล้วไป แต่ถ้าน้าบ่าวเอาข้าวที่ให้นั้นกินที่บ้านงานนั้น ฝ่ายเจ้าสาวจะต้องตอบแทนด้วยเงินใส่ในกระหยังเป็นสองเท่าของน้าบ่าวที่ใส่ไว้ก่อนแล้ว

“เจียตะนาน” (ผีถามกิน) จะกินต่อเมื่อญาติฝ่ายเจ้าสาวหรือตัวเจ้าสาวเองเจ็บไข้ได้ป่วยรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันไม่หาย จึงรักษาตามฮีตตามคลอง เช่น เสี่ยงไข่ กระทืออง ฯลฯ จึงทราบว่ามีบรรพบุรุษถามกินฮีต จึงทำพิธีเหมือน “กินชะนอบ” ทุกอย่างต่างกันจากที่เพิ่มหมูจาก 1 ตัว เป็น 2 ตัว ตัวหนึ่งให้ฝ่ายเจ้าบ่าว อีกตัวหนึ่งให้ฝ่ายเจ้าสาว หากไม่มีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นก็ไม่ต้องกินตะนาน

หมายเหตุ สิ่งของต่างๆ เช่น หมู ไก่ ฝ้ายชายเป็นผู้จัดหา ถ้ากิน “ชนะอบ” ใช้ไก่ 2 ตัว หมู 1 ตัว ถ้าหากกิน “ตะนาน” ให้หมู 4 ตัว ไก่ 16 ตัว

“เจียดอง” จะมีขึ้นก็ต่อเมื่อมีผู้ถามกิน (พ่อและแม่ของฝ้ายหญิงที่ตายไปแล้ว) แต่ก็ยังมีข้อผูกพันกันอยู่ เช่น พ่อ แม่ ของฝ้ายหญิงที่ได้มัดไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ว่าจะต้อง “เจียดอง” อีกและฝ้ายชาย (เขย) ก็รับว่าจะจัดทำให้ถูกต้องตามประเพณี จัดทำได้ก็ต่อเมื่อพ่อตาแม่ยายได้ตายไปแล้ว (หากไม่มีข้อผูกพันดังกล่าวก็ไม่จำเป็นต้องมีการ “เจียดอง” อีก)

เมื่อถึงปีที่กำหนดจะต้อง “เจียดอง” จำเป็นจะต้องทำพิธีใหญ่โตกว่าตอนที่ผ่านมา เพราะครั้งนี้เป็นการทำบุญหาผู้ตายควบคู่กันไปด้วย (เป็นการทำบุญโดยไม่มีพิธีทางศาสนา) เพื่อประสงค์จะให้วิญญาณฝ้ายพ่อตาและแม่ยายซึ่งยังเป็นผีดิบอยู่ รู้เห็นเป็นพยานในการสมรส ตามข้อผูกพันที่นัดกันไว้การครั้งนี้ ลูกเขยเป็นผู้จัดการในเรื่อง “เจียดอง” และทำบุญหาผู้ตายทั้งหมดเมื่อ “เจียดอง” และทำบุญแจกหาผู้ตายรวมกันก็มีชื่อเรียกผสมกันว่า “เจียดสะลา” หรือทำ “สะลา” แปลว่า “กินตองและแจกหาผู้ตาย” หรือกล่าวสั้นๆ ว่า “ทำบุญหาผู้ตาย” ฝ้ายพี่น้องของลุง ตา น้าบ่าวรับช่วยงานนี้อย่างเต็มที่ แต่อุปกรณ์และอาหารในงานเป็นของฝ้ายชาย “เขย” เป็นผู้จัดหา พี่น้องของฝ้ายลุง ตา น้าบ่าวรับจัดทำ ปะรำ “ตูป” พร้อมทั้งจัดหาบุหรี และเครื่องดื่มจนเพียงพอปะรำ (ตูป) ทั้ง 4 มีดังนี้

1. ปะรำ (ตูป) เจ้าปาง (เจ้าภาพ) พิธีกรทั้งฝ้ายชายและฝ้ายหญิง
2. ปะรำ (ตูป) เต่าแก่ (ญาติพี่น้องทั้งสองฝ้าย)
3. ปะรำ (ตูป) เขยใน (มีก็เขยก็รวมกันในตูปนี้)
4. ปะรำ (ตูป) เขยนอก (เขยที่ผ่านการกินสะลามมาแล้ว)

นอกจากนี้ยังมีโรงครัว (ที่ทำอาหาร) ในเขตพิธีนั้นด้วย พอได้เวลาญาติพี่น้องทั้งสองฝ้ายจะมารวมกันอยู่ตามตูป พวกที่ไม่มีหน้าที่ก็จะอยู่นอกเขตพิธีเพื่อชมพิธีดังกล่าวภายในพิธีกว้างขวางใหญ่โต ปะรำทั้ง 4 จะอยู่ห่างกันพอสมควร ซึ่งอยู่ทั้ง 4 ทิศ ตรงกลางปะรำทั้ง 4 ทิศ มีหอนิวญาณ (หอนิว) โดยทำรั้วล้อมรอบนอก ปะรำทั้ง 4 จะปักเขตไขว่ตาแหลว (เขตปริมนชล) ทั้ง 4 ทิศ ด้านละประมาณ 30 เมตร ไกลเขตไขว่ตาแหลว ประมาณ 4 เมตร จะมีหนองบวกรควายนอน ถัดไปอีกเป็นที่เก็บกระดูกควาย เนื้อและโรงอาหาร ส่วนหอนิวญาณบรรพบุรุษ และวิญญาณของพ่อแม่ตายายนั้น มุงด้วยหญ้าแต่มุงในลักษณะที่กลับกัน คือทางโคนหญ้าชี้ลงดิน ปลายชี้ขึ้นฟ้า พิธีนี้จำเป็นต้องเชิญพระอุปคุตมาในพิธี เพื่อป้องกันฟ้าผ่า ป้องกันอัคคีภัยและอันตรายต่างๆ ไม่ให้เกิดในงานพิธี งานนี้ 3 วัน 3 คืน คืนแรกเป็นห่อข้าวต้ม คืนที่สองและคืนที่ 3 เป็นการเล่นมีเครื่องดนตรีเรียกว่า “ไส่ทั้งบั้ง” (เล่น 2 วัน 2 คืน)

การเล่นไส่ทั้งบั้ง ประกอบด้วยบั้ง 4 บั้ง ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ พังฮาดทองเหลืองหรือพะเนาะ 1 อัน ตัวผู้จะเนิดชาย 4 คน หญิง 4 คน รวมผู้เล่นทั้งหมด 13 คน

พอวันที่ 2 พวกดนตรี จะประโคมโหรีแห่ไปที่ควายซึ่งผูกติดอยู่กับกิ่งไม้มะกอก เชิญให้ผู้ตีพังฮาดกล่าวด้วยความว่า “ขอให้เจ้าจงตั้งใจที่ได้มาร่วมพิธีนี้ เมื่อหมดเวรหมดกรรมจากชาตินี้แล้ว ขอให้เจ้าไปเกิดเป็นมนุษย์เถิด” แล้วให้ศีลให้พรต่างๆ ขณะนั้นปรากฏว่าน้ำตาของความไหลรินลงอาบแก้มเหมือนจะรู้เท่าทันว่าจะถูกสังเวทในพิธีนี้แล้ว เมื่อพิธีกรให้ศีลให้พรต่างๆ เสร็จแล้วควายก็มีการเหมือนหนึ่งถูกหักคอล้มลงตายเอง แผนกข้าแหละเนื้อก็จัดการฆ่าแหละเนื้อเพื่อเลี้ยงพวกแขกหรือญาติพี่น้องให้อิ่มหน้าสำราญหลังจากพิธีที่สองผ่านไป ผัวเมียทุกคู่จะขึ้นบ้านพ่อตา แม่ยาย และญาติผู้ใหญ่ได้

ควายที่นำมาทำอาหารในพิธีนี้ เป็นของเขย หากมีหลายเขย ก็ต้องมีควายหลายตัว เลี้ยงเช่นวิญญาณของผู้ตาย วิญญาณของพ่อแม่ตายายและบรรพบุรุษ เสร็จแล้วจึงเลี้ยงแขกญาติพี่น้องที่มาในงาน หลังจากนั้นญาติผู้ใหญ่จะนำผ้าอย่างดี เช่นผ้าห่ม ผ้าเช็ด ผ้าจ่อง (ผ้าขิด) มาปกคลุมกระดูกในหอนิวญาณบริเวณพิธี พิธีกรจะกล่าวกับวิญญาณเหล่านั้นด้วยความอ่อนน้อม มีทั้งลำอ้อย จะเหน็ด ในขณะที่เดียวกันญาติของผู้ตายทุก

ฝ่าย เขยและเจ้าสาวก็จะติดตามพิธีกรไปตามธาตุกระดูกที่จัดไว้ ณ หอกลางบริเวณพิธีออกจากหอกลางก็ไปตามมุมพิธีทั้ง 4 ทิศ เมื่อเช่นวิญญูณ พิธีกรนั่งบริวารที่ติดตามพิธีกรก็จะพร้อมกันนั่งลง พิธีกรยืน บริวารก็จะยืนด้วย ถ้าเดินก็เดินตาม ถ้าร้องไห้ก็ร้องไห้ตามด้วย ทำเวียนขวา 3 รอบ แล้วทำเวียนซ้าย 3 รอบ ในขณะที่พิธีเริ่ม พวกดนตรีก็จะประโคมมโหรีต่าง ๆ ที่จัดเตรียมไว้ พวกทั้งบั้งก็จะทั้งบั้ง เป็นจังหวะซ้ำๆ พร้อมกัน ฟังฮาดทองเหลืองหรือพะเนาะ กลอง ก็จะมีตี แคนก็จะเป่าและบั้งก็จะทั้งเป็นจังหวะประสานเสียงกับพิธีกรผู้จะเหน็ดฝ่ายชายและฝ่ายหญิง วันที่ 3 ก็จะทำพิธี เช่นวันที่ 2 แต่มีเพิ่มการเล่นเช่นวิญญูณอีกส่วนหนึ่งมีการแสดงการละเล่นเป็นจังหวะให้เข้ากับเสียงดนตรี ผู้แสดงดังกล่าวจะมาจากช่างต่างๆ เช่น ช่างแต่งหน้า ช่างทำกระຈก ฯลฯ เมื่อช่างทำความสะอาดมองเห็นผู้คนที่สนใจในพิธีใกล้กว่าเพื่อนก็จะช่วยกันจับคนนั้นโยนลงไปอาบน้ำในสระ (หนองบวคควายนอน) ซึ่งมีแต่โคลนตมอาบจนทั่วแล้วจับขึ้นมาล้าง ช่างทำกระຈกก็จะนำกระຈกที่ทำจากกระดูกกรามควายไปให้สอง ซึ่งแต่งหน้าก็จะนำหางควายมาเช็ดและปิดให้ช่างทำหวีก็จะนำหวีที่ทำด้วยฟันควายมาหวีผมให้ ช่างตัดผมก็จะนำกรรไกรเลื่อนที่ทำด้วยกลีบตีนควายมาตัดผมให้ ช่างทำพัดก็นำพัดมาพัด คือหูกควายมาพัดวีให้จะมีการกระทำเช่นนี้กับคนอื่นๆ และมีการนำเอาหัวควาย (กะโหลกหัวควาย) มาชนกันเป็นคู่ๆ เล่นกันจนค่ำจึงเสร็จพิธี

ประเพณีช่างกะมุด

ช่างกะมุด เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ของชาวไส้อย่างหนึ่ง ช่างแปลว่า “กระทำ” กะมุด แปลว่า “ผี” ช่างกะมุดมีความหมายรวมถึงการกระทำผีให้สุข อันเป็นมงคลก่อนจะนำไปฝัง หรือเผา หากไม่กระทำ ผีนั้นก็จะยังเป็นผีดิบอยู่ ซึ่งไม่เป็นมงคล (ผีในที่นี้คือ ชากศพ)

คนตายที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป จึงจะทำพิธีช่างได้ หากชากศพนั้นเป็นชากศพที่ตายปกติการทำพิธีก็จะทำได้เลย คือ ทำก่อนจะนำไปฝังหรือเผา หากเป็นชากศพที่ตายโดยอุบัติเหตุ ตายโดยผิดปกติธรรมดา จะช่างก็ต่อเมื่อ ให้ถึงชวบปีผ่านไปแล้ว จึงจะทำพิธีดังกล่าวได้

ขั้นตอนในพิธีการช่างกะมุด (ตายปกติ) มีดังนี้

เมื่อมีการตายเกิดขึ้น ญาติผู้ตายจะรีบแจ้งข่าวการตายให้น้าบ่าว “น้าว” ให้ทราบทุกคนทั้งหญิงและชาย แจ้งข่าวให้เฒ่าแก่เจ้าฮีดหรือพิธีกรประจำหมู่บ้าน เพื่อหาฤกษ์ยามในการเก็บศพเผาหรือฝังซึ่งจะเผาหรือฝังในวันดังต่อไปนี้ไม่ได้ คือ

1. วันอังคาร
2. วันเก้ากองหรือวันผ่านเดือน

บอกน้าบ่าวเป็นครั้งที่ 2 เพื่อให้ทราบถึงการ ช่างผี หรือช่างกะมุด ซึ่งครั้งแรกนั้นบอกข่าวการตายบอกยาฮีดอีก (พิธีประจำหมู่บ้าน) บอกเขย หมายถึงจุ่มเขยทั้งหมด

จัดของต้อนรับน้าบ่าว วันแรก ดังนี้คือ

- สำหรับกับข้าว 2 สำหรับ ไข่ไก่สำหรับละ 2 ฟอง

- น้าบ่าวเตรียมของออกมาครั้งแรก ดังนี้ คือ บร็องอะทาว (เหล้าไห) 1 คู่ ให้พิธีกรหรือยาฮีด

1 ไห มอบให้เจ้าผี 1 ไห

พิธีจัดทำวันที่ 2 ของการตาย

1. แจ้งให้น้าบ่าวทราบเรื่องการช่างกะมุดอีก

2. น้าบ่าวเตรียม “บร็องปลังยอง” 1 คู่ (เหล้าไห) มอบให้เจ้าฮีด (พิธีกร) 1 ไห เจ้าผีที่ตาย 1 ไห

มีบทสนทนาดังนี้ คือ

น้าบ่าวถามว่า “เจ้าเท่าไร” ยาฮีดตอบว่า “เจ้าบาตะกวอน” แปลว่า “สองสำหรับ น้าวเจียปูนกวอน หมายถึงอาหาร 4 สำหรับ” ประระซึ่งบาท (เงิน 4 บาท) ตะลัวบาโต (ถ้วย 2 ใบ) อตวยบาโต (ไก่ 2 ตัว) ซึ่งวันแรกนั้นจ้ามยตะกวอน น้าวบาตะกวอน ประระซึ่งบาท (หมายความว่า สำหรับกับข้าวนั้นเจ้าผีหรือชากศพ 1

สำหรับ ให้นำบัว 2 สำหรับ เงิน 5 บาท) ส่วนในวันที่ 2 ของงานศพนั้น ญาติผู้ตายไปบอกยาฮิด (พิธีกร) ยาฮิดจะไปบอกนำบัวต้องถือเทียนดอกไม้ 1 คู่ เหล้า 2 ไห มอบให้นำบัวและประกาศต่อเจ้าบ้านว่า “ไม้ อักเพ็งบ้าน คานอักเพ็งเมือง ให้ช่วยเหลือนำศพไปป่าช้าเนื้อ กอนเจา ยี่คุนนะ (ลูกหลานทุกคน)

ก่อนการเคลื่อนย้ายศพออกจากบ้าน

เจ้าจำบอกผี (ซากศพ) ว่าถึงเวลาจะนำไปให้อยู่ในที่ เป็นมงคลแล้ว “ไปอยู่บ่อนฮ่อมบ่อนเย็นเด้อ” พร้อมกับหยิบข้าวสารหวานไปที่ซากศพนั้น

พิธีช่างผีขั้นสุดท้าย คือ

ยาฮิด ถือถ้วยติดเทียนจุดไฟ 1 คู่ แล้วลุกขึ้นยืน คนที่ 1 เดินนำหน้าเวียนขวา

เขยยกเตะต้อย เขยน้อยต้อยเปอะทูล คือถือบั้งหรือไห ตับหรือตี ลูกขึ้นยืน คนที่ 2 ถือเหล็กเคาะกัน อีก 1 คนลุกขึ้นยืนคนที่ 3 ถือขามตบหรือตี ลูกขึ้นยืนคนที่ 4 ทั้ง 4 คน เดินแถวเรียงเดี่ยวตามหลังกันเวียนขวา 3 รอบ แล้วเวียนซ้าย 3 รอบ พร้อมกับร้องว่า “เฮะ เฮะ เฮะ” เป็นจังหวะเข้ากับเสียงตบไห หรือบั้ง เคาะเหล็ก และตบขาม เวียนขวาก่อน ส่วนนำบัวหรือน้ำมัน นั่งอยู่ไม่ได้ทำอะไร เมื่อเวียนทั้งซ้ายและขวา เสร็จแล้วทั้ง 4 คน ก็นั่งลง เจ้าฮิดหรือพิธีกรจึงบอกนำบัวว่า ทำฮิดหรือพิธีที่ผ่านมานั้นถูกต้องหรือยัง นำบัวก็จะตอบว่า ถูกต้องดีแล้ว เป็นมงคลดีนัก

ขอขมา จุ่มเขย ลูกหลาน จะเข้ามาขอขมาคารวะโดยเจ้าฮิดจะเป็นผู้นำกล่าว โดยให้ทุกคนหมอบลง เจ้าฮิดจะถือขันห้า ซึ่งมีดอกไม้และเทียนรวม 5 คู่ นำกล่าววว่า “หากผู้ใดล่วงเกินกันในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ขอให้อภัยแก่กัน ต่อแต่นี้ไปจงแยกกันเดินคนละทาง และอย่าเป็นห่วงลูกหลานขอให้ผู้ตายไปเป็นสุขตามทางที่จะไปเกิด”

ตัดกรรมตัดเวร เมื่อถึงป่าช้าแล้ว ก่อนที่จะเผาจะมีพิธีทางศาสนาเมื่อเสร็จพิธีทางศาสนาแล้ว ก็จะมีพิธีตัดกรรมตัดเวร ดังนี้

พิธีกรหรือเจ้าฮิด จะนำเถาว์ลัยมา 1 เส้น ยาวประมาณ 1-2 วา ปลายข้างหนึ่งจับไว้ที่โลศพ อีก ปลายข้างหนึ่งจับไว้ที่ลูกหลานและผู้แบกหามศพ เจ้าฮิดก็จะกล่าวว่า ต่อไปนี้ตัดญาติขาดมิตรกัน เดินทางคนละเส้นทางใครทางมัน เอ้า มวย บาร ไป ปูน ซึ่ง ตาปัด ตัดตึง เจอ พร้อมกับใช้มีดตัดตรงกลางเถาว์ลัยเส้นนั้น และพูดต่อไปอีกว่า ทางคนละเส้น ตะเวนคนละหน่วย อย่าเ็นว่าลูกหลานต่อไปอีก โกล กาล อาล ละมือ เจอ ละเนอ พิธีช่างกะมูลหมดทุกอย่างทุกประการ เสร็จพิธี

อโล้งกะมุด หมายถึง เชิญวิญญาณผู้ตายที่เป็นญาติซึ่งตายไปแล้ว 1 เดือน มีขั้นตอนดังนี้

1. พอได้กำหนดและญาติพร้อมแล้ว ก็ไปบอกยาฮิดและบอกนำบัว
2. จะต้องเซ่นวิญญาณผีเก่าเสียก่อน ด้วยเหล้า ไห ไก่ตัว โดยทำที่มุมห้องในบ้าน
3. เชิญผีที่จะมาอยู่ใหม่ โดยเชิญที่บ้านไต่บ้าน โดยยาฮิดจะหยิบข้าวสาร หวานลงไปพร้อมกับพูดว่า “มาเดอ มือสนวันตี พร้อมกับทั้งพาหวาน มีข้าวหวานลงไปอีก ข้าวดำ ข้าวแดง ผิงไปให้มา ผิ ปาไมให้เสือก ให้มาแต่ผู้เดียวเจ้าเด้อ มาค้ำมาคูน”
4. เสร็จแล้วเข้าไปทำพิธีช่างในบ้าน แต่งสำหรับกับข้าว 1 สำหรับ ขึ้นจ้ำผีคุณตัวเก่าที่เป็นหัวหน้า โดยบอกว่า ต่อไปนี้พวกเก่าและที่มาอยู่ใหม่ ให้กลมเกลียวสามัคคีกัน มาค้ำมาคูน ข่อยว่าผิดจึงผิด ข่อยว่าถูกว่าแม่น จึงถูกจึงแม่นเด้อ เจอ
5. เสร็จแล้วมีการกินเลี้ยงกัน ร่วมสำรับกับข้างกันระหว่างญาติทุกคนพร้อมกับยาฮิดด้วย เป็นเสร็จพิธี

ภาษาโล้

ภาษาโล้ (So) จัดอยู่ในสาขาย่อยอมอญ-เขมร ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic Language Family) มีเฉพาะภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียน คำในภาษามักเป็นคำ 1-2 พยาง และเป็นภาษาที่ไม่มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ (ซึ่งแตกต่างจากภาษาตระกูลไท) แต่มีลักษณะสำคัญคือ มีลักษณะน้ำเสียงปกติและน้ำเสียงต่ำท้มเพื่อการจำแนกความหมายของคำ

ในประเทศไทยยังคงมีชาวโล้ที่ใช้ภาษานี้ในชีวิตประจำวันในหลายจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แถบฝั่งแม่น้ำโขง ได้แก่ จังหวัด สกลนคร นครพนม มุกดาหาร กาฬสินธุ์ และหนองคาย

ปัจจุบันนับว่าเป็นภาษาที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤต (คือ เสี่ยงต่อการเสื่อมสูญไปจากสังคม) อีกภาษาหนึ่ง เช่นเดียวกับภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อีกหลายภาษา ทั้งนี้เพราะคนโล้รุ่นใหม่ที่เป็นเด็กและเยาวชนไม่นิยมพูด แต่จะหันไปพูดภาษาอีสาน (ลาว) แทน เพราะมีความรู้สึกอับอายที่จะพูดภาษาโล้กับคนต่างถิ่น และคนต่างถิ่นไม่เข้าใจภาษาของชาวโล้ จึงมีเฉพาะคนสูงอายุเท่านั้นที่ยังพูดอยู่ในชุมชน ซึ่งต่อไปหากภาษาโล้สูญหายไป อาจจะทำให้การสืบทอดทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาวโล้สูญหายไปด้วยเช่นเรื่องภูมิปัญญา ประเพณีและพิธีกรรม รวมถึงการสูญเสียเอกลักษณ์ต่างๆ ของคนโล้ก็จะหมดไปด้วย

ตัวอย่างคำศัพท์ภาษาโล้

หมวดเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้

ไทย	โล้	ไทย	โล้
ผ้าห่ม	เยอ	รองเท้า	เกิบ
ผ้าขาวม้า	เปร	ผ้าสิ้น (ผ้าถุง)	จิกัด
กางเกง	โสัง	เสื่อ	สะลก
หมวก	โมก	ถุงเท้า	โซมยั้ง
ผ้าเช็ดหน้า	เปรมน	ผ้าเช็ดตัว	เปรจู้ดโต
หมอน	อะโกล	กระเป่า (เสื่อ กางเกง)	อะตุ่ง
จอบ	กะเต้าะ	เสียม	กะเต้าะอะตี
แห	ปะเนิง	ไซ	อะเรียม
เบ็ด	ระแบะ	กระซอน	กะตอง
เสื่อ	จะปวก	ขัน	โอ
แก้วน้ำ	จอก	หม้อ	อะแตะ
กะทะ	เปิด	ทัพพี	จอง
ช้อน	บ่วง	กระโถน	เงียง
ขันหมาก	ขันยะ	น้ำเต้า	อะลาว
แป้ง	สะพอง	ส้อม	ปะแน็ค
ค้อนตี	ค้อนแตน	สว่าน	ตากบูน
เลื่อย	ละเลื่อ	กรรไกร	ไตรกัต
ขวาน	อะแจ็ด	เลื่อยลันดา	อะเลื่อปลาตอง
เข็มขัด	มะแาว	ผ้าปูที่นอน	อะโย๊ะซุนบัต
ปลอกหมอน	โซบอะโกล	เสื่อกันฝน	สะลกอะดั่งเม็ย
เสื่อกันหนาว	สะลกอะดั่งสะแงด	ผ้าสิ้นลาย	จิกัดจิล

หมวดอาหาร

ไทย	ไต้หวัน	ไทย	ไต้หวัน
ข้าวเหนียวสุก	อะวะจิ้น	ข้าวเจ้าสุก	อะวะเลี่ย
เนื้อเป็ง	แช่ดอ้ง	เนื้อปลา	แช่ดเซี่ยะ
เนื้อเป็ด	แช่ดเทีย	เนื้อวัว	แช่ดอะเตราะอะ
เนื้อควาย	แช่ดจีเรียก	เนื้อข้าง	แช่ดอะเจียง
เนื้อเสือ	แช่ดกุลา	เนื้อสุนัข	แช่ดอะจ้อ
ลาบปลา	เลียบเซี่ยะ	ลาบเนื้อ	เลียบแช่ด
กุ้ง	อะซวม	หอย	กลอ
ผัดเนื้อ	ผัดแช่ด	ข้าวสาร	อะเซอะ
ข้าวเจ้า	ทรอยา	แกงปลา	อะจิ้นเซี่ยะ
ตำพริก	จิวกปี	น้ำดื่ม	เตอะงวด
พริกตำ	ปีจิวก	ปลาร้า	ปะแตอะ

หมวดเครือญาติ

ไทย	ไต้หวัน	ไทย	ไต้หวัน
ปู่	เปี่ยะเอาะ	ย่า	เบะเอาะ
ตา	เปี่ยะนาย	ยาย	เบะนาย
พี่สาว	เอย	พี่ชาย	อาย
น้องสาว	แซมกะมุล	น้องชาย	แซมบาว
พ่อ	เปี่ยะ	แม่	เบะ
น้ำ-อาหญิง	อะเวีย	อาชาย	อะญี
น้ำชาย	นัวะ	พี่เขย	อาอ้อง
พี่สะใภ้	อะโอบ	น้องเขย	ปะเทียมแซม
น้องสะใภ้	กุ่มันแซม	ลูกเขย	ปะเทียมกอน
น้องเมีย	แซมกูป	สามี	อะยาก
ภรรยา	กะไป	น้องสามี	แซมอะยาก
ลูก	กอน	เพื่อน	กะเนี่ย
ลูกคนอื่น	กอนเนา	ลูกหลาน	กอนเจา

หมวดแมลงต่างๆ

<u>ไทย</u>	<u>ไต้</u>	<u>ไทย</u>	<u>ไต้</u>
แตน	ตะอูลล์	แมลงวัน	อะรวาย
ตักแตน	อะบราม	ผึ้ง	เคียลล์
แมลงเมา	ระแมะ	แมลงหวี่	ปลิงปลี
แมลงสาบ	ติงเตี้ยะ	แมลงมุม	อะเพียง
นึ่ง	มีมูล	ต่อ	ฮอง
แมลงภู	อีโกงกะลอน	เหลือบ	อะยวบ
ไร	ระมา	ริน	อะยีก
แมงกะซอน	ระแตมเดอะ	แมงคาม	อะเงาะ
แมลงทับ	ปลิมเปลิม	แมลงป่อง	ระแตม
หนอน	อ้าปราง	แมลงเงา	อีโกงกะเตีย
ด้วง	กุน	มอด	ระมอด
รังปลวก	อะบู้	ยุง	อะยง
ยุงลาย	อะยงลาย	เรือด	ระเมียด
รังแตน	สะไน้ะตะฮุน	รังต่อ	สะไน้ะฮอง
รังผึ้ง	สะไน้ะเครียน	ต่อโพรง	ฮองระโพง
รังมิม	สะไน้ะมีมูล	ตะخاب	ระฮีบ

หมวดดินหินและแร่ต่างๆ

<u>ไทย</u>	<u>ไต้</u>	<u>ไทย</u>	<u>ไต้</u>
ดิน	กุตตก	ดินเหนียว	กุตตกดินตัก
ดินทราย	กุตตกจัวะ	น้ำฝน	เดอะเมีย
น้ำ	เตื่อะ	น้ำสกปรก	เดอะโซะ
ลม	กุกยาลล์	ลมพายุ	กุกยาลล์แรง
ไฟ	อู๋ย	ไฟไหม้	อู๋ยกาด
ป่า	เชิก	หิน	โคลล์
หินลูกรัง	โคลกิด	ภูเขา	โก๊ะ
ภูเขาสูง	โก๊ะเปิง	ภูเขาต่ำ	โก๊ะป็น
ถ้ำ	ก๊ับ	เหว	ระอั้ง
ป่าดงดิบ	เชิกตริงเกร้า	ห้วย	ตูม
ห้วยต้น	ตีมแก๊ะ	หนอง	ตวง
บ่อ	มะซาง	เหล็ก	ตาง
ตะกั่ว	จิกัว	ทองแดง	ทองกะเซา
ทองคำ	ทองแยง	ทองขาว	ทองกรอก
เงิน	ปะระ	หญ้า-ผัก	บัด

หมวดอวัยวะและส่วนประกอบของร่างกาย

ไทย	โล้	ไทย	โล้
กระดูก	อิกคาง	เส้นเอ็น	จีไซ
เนื้อ	แซ็ด	ตับ	ลาวม
ไต	ชะหลัง	ลำไส้ใหญ่	ลาวตปู้ด
ปอด	เซาะ	ลำไส้เล็ก	รวดกี้ย
กระเพาะอาหาร	ปุง	หัวใจ	ปะไลปะเอิม
เลือด	อะฮาม	ม้าม	เมียม
ซีหู่	แกระกะตุล	ซีฟัน	แกระจีแนง
หู	กะตุล	ฟัน	จีแนง
ตา	มัด	ซีไคล	ละเมา
ซีตา	แกระมัด	ซีรังแค	มะเมาเปลอ
เหงื่อ	อิก	ซีมูก	อะฮวล
อุจจาระ	แกระ	ปัสสาวะ	จิกลุม

หมวดการนับเลขของชาวโล้

ไทย	โล้	ไทย	โล้
หนึ่ง	มวย	สอง	บาร
สาม	ไป	สี่	ปุน
ห้า	ซิ่ง	หก	ตะปี้ด
เจ็ด	ตะปุน	แปด	ตะกวาน
เก้า	ตะเก๊ะ	สิบ	มาจี้ด
สิบเอ็ด	มะจี้ดรามวย	สิบสอง	มะจี้ดราบาร
สิบสาม	มะจี้ดราไป	สิบสี่	ปุนจี้ด
สิบห้า	มะจี้ดราซิ่ง	สิบหก	มะจี้ดราตะปี้ด
สิบเจ็ด	มะจี้ดราตาปุน	สิบแปด	มะจี้ดรา
สิบเก้า	มะจี้ดราตาเก๊ะ	ยี่สิบ	ชาว, บารจี้ด
สามสิบ	ไปจี้ด	สี่สิบ	ปุนจี้ด
ห้าสิบ	ซิ่งจี้ด	หกสิบ	ตะปี้ดจี้ด
เจ็ดสิบ	ตะปุนจี้ด	แปดสิบ	ตะกวานจี้ด
เก้าสิบ	ตะเก๊ะจี้ด	ร้อย	มวยกุ่ม
สองร้อย	บารกุ่ม	สามร้อย	ไปกุ่ม
สี่ร้อย	ปุนกุ่ม	ห้าร้อย	ซิ่งกุ่ม
หกร้อย	ตาปี้ดกุ่ม	เจ็ดร้อย	ตาปูลกุ่ม
แปดร้อย	ตากวานกุ่ม	เก้าร้อย	ตาเกะกุ่ม
สิบร้อย (พัน)	มาจี้ดกุ่ม	หนึ่งหมื่น	มาจี้ดพัน
หนึ่งแสน	มาจี้ดหมื่น	หนึ่งล้าน	มาจี้ดแสน

สุภาชิตโล่

บาป-บน เอ็ดนึ่งพุต๊ะ ประระแยง เอ็ดนึ่งพุเทริง
 “บาปบุญอยู่กับผู้กระทำ เงินค่า(เงินทอง) อยู่กับคนขยัน”
 ตะเมอเม็ก ปีนนาเวียะ ตะเมอจี้ลัยะ ปีนเวียะ บิ
 “ตื่นเช้าทำงานได้มาก ตื่นสายทำงานได้น้อย”
 เฮิมถก เซอะพิวาวจี้จ้ง เฮิมรับ เซอะพิวาวเซเอิน
 “เห็นยากจน อย่าด่วนหัวเราะเยาะ เห็นร่ำรวยอย่างด่วนหลงปลื้ม”
 ตะเมนไฮ ปะไซเมนเนา
 “เราเป็นคนทำ อืมหน้าคนอื่น”
 อะเมอะเทริง แลรั้ง อะเมอะตะนัง แลยีน
 “ใครขยันมีโอกาสรวย ใครซื่อสัตย์ยืนหยัดมั่นคง”
 แซกโอนชะเอียงมะเลี้ยะมานาง แซกโอนบารางมะเลี้ยะมาไซ
 “ขอให้เจ็ดจ้งเหมือนตั้งพระอาทิตย์ ขอให้สดใสเหมือนตั้งพระจันทร์”
 จีกลูน ถกปีวายมี บอนอะจู ระบุ ปีวายมีบอนอะเตาะ
 “ยากจนมาก จนไม่มีความหวังอะไรเลย”
 กลองแลรั้ง ตะนังแลถก
 “เจ้าเล่ห์รวย ชื่อนักยากจน”
 บอนเคยเปอะ เตอะเคยพิเอย
 “สถานที่คุ้นเคย”
 ไฮถก เนาจี้จ้ง ไฮรั้ง เนาจ้ง ปายแซมอาย
 “เรายากจน คนหัวเราะเยาะ เราร่ำรวยเขาจึงถือเป็นพี่น้อง”
 ปะแกก ปีเปี้ยะ เบาระนะเปอะ ชะโอะ๊ะ
 “ได้เลี้ยงพ่อแม่ สิ่งไม่ตีมาเยี่ยม”
 ไมเปอะ ชะโอะ๊ะฮิ ฮิ เปง ไม
 “ท่านมาเยี่ยมเรา เรายังคิดถึงท่าน”
 ไม จูเจอ ฮิเอ็ดเจิมไม
 “ท่านกลับไปแล้ว เรายังคิดถึงท่าน”
 แซกโอนจูเถอะดง เราะอะออ
 “ขอให้เดินทางถึงบ้าน โดยสวัสดิภาพ”
 เราะอะออ กุมอ ตะไม
 “สวัสดิ์ปีใหม่”
 แซกโอน กอนเจา เอ็ดเราะะ จียาแอม
 “ขอให้ลูกหลานอยู่ดี กินดี”
 แป๊ะทิด แป๊ะอะฮิ มีทั้งจี้จ้ง รั้งมี
 “หายเจ็บ หายไข้ มีแต่รอยยิ้ม และร่ำรวย”
 แป็นเราะะ เราะอะออ ยิกุมอ อะลัวไฉ
 “สุขภาพสบายใจ ตลอดปีและตลอดไปฯ”

ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม

ชาวโล้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และยังมีความเชื่อในเรื่องของผี ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวโล้เป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุและผู้หญิงนิยมไปทำบุญที่วัด โดยเฉพาะในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา โดยนำอาหารต่างๆ ซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้านที่หาได้ตามฤดูกาล เช่น ปลา กบ เขียด ผักหวาน เห็ด ไข่มดแดง หน่อไม้ เป็นต้น เมื่อพระฉันอาหารเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะร่วมกันรับประทานอาหารกันที่วัด ก่อนจะแยกย้ายกันกลับบ้าน การได้ไปทำบุญร่วมกันที่วัดถือเป็นการได้ไปพูดคุย แลกเปลี่ยนสารทุกข์สุกดิบ และทำให้สังคมของผู้สูงอายุไม่หว่าเหว่

ความเชื่อในเรื่องผีซึ่งสืบทอดกันต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยจะมีประเพณีเลี้ยงผีประจึของชาวโล้ เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งเพื่อเป็นการสร้างเสริมสุขภาพของตนในกลุ่มคนที่รักษาคนด้วยการเหยา ในแต่ละหมู่บ้านจะรวบรวมผู้มีศรัทธาต่อแม่ครูซึ่งเคยบำบัดรักษาคนมาแล้วมาทำพิธีร่วมกันเป็นประจำทุกปี โดยจัดทำพิธีในหมู่บ้านของตน และนิยมจัดระหว่างช่วงเดือนมีนาคมหรือเมษายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อน ดอกไม้ป่าบาน สะพรั่ง สามารถเก็บมาบูชาแม่ครู

พิธีเลี้ยงผีมีชื่อเรียกว่าลงสนาม (หรือแข่งสนาม) โดยปกติจะจัดขึ้น 2 วัน ช่วงวันงานจะมีผู้ได้รับการอุปโลกน์เป็นหัวหน้ากลุ่มผู้ทำพิธีเรียกว่า “ลูกแก้ว” จะปรึกษาหารือกำหนดวันลงสนาม ติดต่อกันนัดหมายกับแม่ครู รวมทั้งรวบรวมเงินทองที่จะต้องใช้จ่ายในวันทำพิธีกรรม ค่าตอบแทนแม่ครู และค่าใช้จ่ายในการทำปะรำพิธี

ชาวโล้ เป็นกลุ่มคนที่รำรวยด้วยประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งในปัจจุบันยังมีการสืบทอดประเพณีที่สำคัญๆ หลายอย่าง เช่น

ประเพณีการเหยา

“เหยา” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 กล่าวว่า “เหยา” เป็นคำกริยา “ยั่วให้โกรธ” แต่ในที่นี้แปลว่าเชิญวิญญาณเพื่อเข้าทรงเช่นเดียวกับการเข้าทรงของเจ้าท้าวไป

สาเหตุของการเหยา “โล้” นั้นเกิดจากมีผู้เรียนทางไสยศาสตร์ในทางต่างๆ กัน เช่น เรียนเพื่อรักษาคนป่วย เรียนเพื่ออยู่ยงคงกระพัน ฯลฯ การเรียนในวิชาไสยศาสตร์แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

ประเภทแรก เรียนเฉพาะมนต์ หรือเวทย์มนต์คาถา เพื่อรักษาคนป่วย มีกิจกรรม เช่น ทำน้ำมนต์คาถา ขับไล่ เลี้ยงทาย จับ ผูก และมัด ให้อุญญาณ์ร้ายออกไป หรือยอมจำนน

ประเภทที่สอง เรียนเฉพาะมนต์คาถา เกี่ยวกับความขลัง ทำให้อยู่ยงคงกระพัน ฟันแทงไม่เข้า

ประเภทที่สาม เรียนเฉพาะมนต์คาถาที่ทำให้ฝ่ายตรงกันข้าม หรือบุคคลที่เป็นศัตรูพ่ายแพ้เจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงแก่ความตายไป เช่น มนต์ทอกระดูก (เสกกระดูกไก่เข้าห้อง) ใส่หุ่นหนัง (หนังความเข้าห้อง) บังฟัน (ฟันไม่ให้เห็นตัว) ยิงหน้าน้อย (ยิงหน้าไม่ไสยศาสตร์ ลูกเท่าเข็มยิงเข้าใต้ผิวหนังเจ็บปวดมาก) ผู้คงแก่เรียนอาจจะเรียนเอาวิชาต่างๆ ไว้กับตัวเองหลายอย่าง

เมื่อผู้เรียนวิชาอาคมเหล่านี้ถึงแก่กรรม วิญญาณก็พเนจรเร่ร่อนหาที่อยู่อาศัย บางครั้งจะใช้วิญญาณเข้าสิงคนดี (คนที่มีสุภาพดี) ให้มีการป่วยเกิดขึ้น จะเยี่ยวยาอย่างไรก็ไม่หาย หรือบางครั้งจะเข้าสิงคนป่วย จะทราบด้วยการสังเกตความผิดปกติของคนป่วย ด้วยเหตุนี้ผู้ที่อยู่ ณ ที่นั้นก็จะทราบทันทีว่าวิญญาณพเนจรเหล่านั้นต้องการอะไร เช่น ต้องการที่อยู่ ต้องการกินอาหารชนิดใด ผู้ที่พูดกับวิญญาณในร่างคนป่วยคนแรกจะกลายเป็นหมอชื่อ ล่าม หรือ เจ้าจำผี (คือผู้ที่สื่อสารกับผีได้)

เป็นธรรมดาของมนุษย์ที่จะต้องแก้ไขเหตุการณ์นั้นได้เมื่อถึงคราวคับขัน ฉะนั้นจึงช่วยเหลือคนป่วยเป็นอันดับแรก ถ้ามคนทีวิญญาณเข้าสิงนั้นว่าเป็นอย่างไร เช่น อยากจะอยู่กับคนและมีที่อยู่อาศัยผู้เป็นหมอผี จัดให้อาการป่วยของคนไข้ก็จะดีขึ้นและในที่สุดก็หายไป ถ้าไม่จัดทำวิญญาณเหล่านั้นจะกระทำกับคนป่วยหนักขึ้นกว่าเดิม ต่อมาญาติของผู้ป่วยจะสร้างที่อยู่อาศัยอาจทำขนาดเล็กก็ได้ บางแห่งชาวไส้จะทำเรือนผีของเขาอย่างดี มุงด้วยสังกะสี ทำด้วยปิบเก่าๆ ลังไม้เก่าๆ ฯลฯ เสร็จแล้วเชิญวิญญาณให้เข้าอยู่โดยนำเอาข้าวไปกวาดตามร่างของผู้ป่วย เพื่อให้วิญญาณออกจากร่างกายไปอยู่ที่ศาล (ที่อยู่ของผี) พร้อมกับเครื่องบูชาด้วย

ที่มาของการเหยา

การเหยาแก่นบน และการเหยาเสียงเมื่อครบกำหนดที่ได้บนไว้ ญาติพี่น้องของผู้ป่วยจะได้เชิญ “หมอเหยา” ผู้เป็นที่นิยมของคนทั้งหลายมาเพื่อเสี่ยงทายดู เช่น ล่ามจะถามหมอเหยาว่าเป็นอย่างไร ถึงกำหนดที่ “บะ” ไว้แล้วหรือ “จื่อความมั่นคงแทนความเก่าได้บ” คายคุมหลายปานได้ เหล้าหลายปานได้ หมอเหยาจะตอบว่าคายคุมคือขวานแผ่ เหล้าด้ามเหล้าปี ลักเอ็นเวียกเสียกสะเน ล่ามจะตอบว่า “ปล็องล่าล้องปีเอ็นเวียกเสียกสะเนนี้เวียกบให้ถาม หนีความบให้เว้า เชีญหยุดๆ ฝ่ายหลายๆ ไต่ขัวแผ่”

คำแปลล่าม คายใส่ คือ ราคาเท่าไร เหล้ากี่ขวดก็เห ผ่าขาวก็ว่า กำไลแขนก็คู่ เทียนกุดก็คู่ เทียนเล่มบาทก็คู่

คำแปลหมอเหยา เงินหกบาท เหล้าหนึ่งไห ผ่าขาวหนึ่งว่า กำไรแขนหนึ่งคู่ เทียนกุดและเทียนเล่มบาทอย่างละ 2 คู่ ถ้าหายจึงจะเอา หากไม่หายจะไม่เอา ฯลฯ

หากวิญญาณที่สิงอยู่ในคนป่วย ที่ป่วยมาหลายวันแล้วนั้นพอใจ จะลุกขึ้นพ้อนในท่าทางต่างๆ ได้โดยมีหมอเหยาช่วยล่ามล่ามเชิญเป็นกำลังใจจะมีการละเล่นแบบต่างๆ ตามที่วิญญาณที่สิงร่างจะพาทำงานพอแก่ความต้องการจึงจะลาเลิก (หากวิญญาณไม่พอใจหมอเหยาคนใดก็จะไม่เล่นด้วยต้องไปหามาใหม่ ระยะเวลาของการเล่นนั้น ตั้งแต่ 1 ชั่วโมง ถึง 12 ชั่วโมง หรือตลอดวันตลอดคืน หรือ 2 วัน 2 คืน ก็มีแล้วแต่ความพอใจหรือไม่พอใจของวิญญาณนั้นๆ)

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกาเหยา ผู้ที่สามารถจูงใจวิญญาณและทำให้วิญญาณนั้นมีความพอใจได้เรียกว่า “หมอเหยา” เป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อกับวิญญาณและยอมให้วิญญาณใช้ร่างเพื่อสื่อสารกับชาวบ้าน กล่าวคือจะพูดผ่านหมอเหยา ไปยังผู้ป่วย รวมถึงญาติมิตรของผู้ป่วย เพื่อประนีประนอมทำความเข้าใจระหว่างวิญญาณต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนที่ยังมีชีวิต อีกทั้งเป็นผู้ที่มีหลักจิตวิทยาสามารถทำให้วิญญาณพอใจได้มากก็เป็นที่ยอมรับมาก (เป็นที่นิยมของคนที่มีชีวิตและวิญญาณ) การที่มีความนิยมมาก ปานกลาง หรือนิยมน้อย หรือไม่เป็นที่นิยมเลย นอกจากวิญญาณจะนิยมแล้วคนที่มีชีวิตก็เป็นที่ยอมรับมากเพราะสาเหตุดังนี้

1. ทำให้คนป่วยหายเร็ว
2. สามารถรู้ความต้องการของวิญญาณได้ชัดเจน
3. มีลูกศิษย์และคนป่วยมาให้รักษามาก

4. อื่นๆ เป็นส่วนประกอบ เช่น ความมีสัจจะ ความมีเมตตา กรุณาของหมอเหยา ฯลฯ
- หมอผี คือหมอปราบผี ส่วนมากเป็นผู้ชาย (ผู้หญิงมีน้อย) เรียนวิชาไสยศาสตร์ และเวทมนต์คาถา เพื่อปราบผีโดยเฉพาะ โดยเฉพาะหมอผีนี้พวกวิญญาณทั้งหลายต่างเกรงกลัวและมีความเกลียดชังมาก
- หมอเหยา หรือผู้ที่ทรงเจ้า ทำหน้าที่คล้ายผู้ประนีประนอมทำความเข้าใจให้เกิดขึ้นระหว่างวิญญาณต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนที่มีชีวิต วิญญาณทั้งหลายต่างมีความรักใคร่นับถือมาก
- ล่าม คือผู้ที่มีความสำคัญและมีความชำนาญในการถามเอาความต่างๆ จาก “หมอเหยา” วิญญาณส่วนใหญ่ถ้าไม่มีผู้ใดถามก็จะไม่บอกต้องอาศัย “ล่าม” เป็นบุคคลที่เป็นสื่อกลาง
- นางเทียม คือคนที่หายจากอาการป่วยเพราะวิญญาณและวิญญาณต้องการอยู่ด้วยถึงขวบปีหนึ่ง จะมีการเลี้ยงชุมนุมวิญญาณ (ผี) ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่เดือน 3 ถึงเดือน 4 และเดือน 5 จนถึงเดือน 6 จึงหมดฤดูการเลี้ยง นางเทียมนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ลูกแก้ว” จะเป็นลูกศิษย์ นางเทียม หรือลูกแก้ว จะเรียก “หมอเหยา” ว่า “พ่อแก้ว”
- เจ้าจ้ำ คือบุคคลที่ถูกสมมุติให้เป็นตัวแทนของหมู่บ้านทั้งหมู่บ้าน ปฏิบัติการรักษาเจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้บอกกล่าวเป็นผู้สนทนากับวิญญาณที่มีประจำหมู่บ้านแทนชาวบ้าน “เจ้าจ้ำ” นี้ประมาณร้อยละ 59 เป็นชาวบ้านจะมีหมู่บ้านละ 1 คนเท่านั้น และเจ้าจ้ำมักจะไม่ค่อยมีความเกี่ยวข้องกับพวกอื่นที่กล่าวมาแล้ว หากมีก็เป็นจำนวนน้อยที่สุด
- บุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์มากที่สุดสามารถประสานงานกับทุกฝ่ายได้ คือ “ล่าม” ผู้ที่ถูกสมมุติให้เป็นล่าม จะเป็นบุคคลที่ได้รับความเคารพนับถือของคนโดยทั่วไปรวมทั้งวิญญาณมากกว่าบุคคลประเภทอื่น “ล่าม” จึงมีความสำคัญมากผู้ที่ถูกอุปโลกเป็น “ล่าม” จะมีหน้าที่นี้ไปตลอด

ประเภทของผีที่เกี่ยวข้องกับการเหยา แบ่งได้ 4 ชนิด คือ

1. ผีหมอมนต์
2. ผีฟ้า หรือผีน้า
3. ผีคุณ
4. ผีมูลหรือผีตระกูล

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเหยาแบ่งออกเป็น ดังนี้

1. ประเภทของหมอมนต์ มีพิธีกรรม เช่น เหยาลี้ง หรือเหยาบอน (ส่วนการเกลือไข่ กระทง ลงฝีน้อย หรือฝีลงยันต์นั้นเป็นส่วนประกอบ)
2. ประเภทผีฟ้า (ผีน้ำ) มีพิธีกรรม คือ
 - เหยาธรรมดา
 - เหยารักษาคนป่วย
 - เหยาเรียกขวัญ

แต่ละพิธีจะมีกิจกรรมโดยละเอียด ดังนี้

พิธีเกลือไข่ หาไข่ไก่มา 1 ฟอง ให้ผู้ชำนาญในการเกลือไข่ทำการอธิษฐานเสี่ยงทาย หากเป็นผีคุณให้กินตา หากเป็นผีเชื้อ (ผีตระกูลบรรพบุรุษ) ให้กินปีก หากเป็นผีต้องให้กินกระดูกสันหลังแล้วใช้มือทั้งสองข้างถือไข่กวาดและถูเบาๆ ตามร่างกายของผู้ป่วยในทำนองว่าผีทำ (ผีเข้าสิง) ให้สำแดงเดชที่ไข่ตามท้ออธิษฐานเสี่ยงทายแล้วทำให้ไข่แตกแกะไข่ออกให้อยู่ในขาม ไข่ใบกล้วย 1 นิ้วครึ่ง ความยามตามต้องการกลับไปดูด้านตรงข้ามให้เห็นเด่นชัดหากมีผีทำให้แสดงในไข่แล้วบะไว้ (สัญญาไว้) เป็นเสร็จพิธี

พิธีลงยันต์ เริ่มด้วยการทำคายขันห้าวางไว้บนหมอน ใช้ฝ้ายนัตปิดตาคนที่ลงยันต์มือทั้งสองข้างของผู้ลงยันต์จะประนมมือนึกถึงคุณพระรัตนตรัยแล้วนั่งตามที่ตนถนัดผู้ลงยันต์จะมีการส่งไปเรื่อยๆ ถ้าหากทราบเกี่ยวกับเรื่องราวใดก็จะกล่าวเรื่องนั้นออกมาในทำนองว่าผิดผีป่า ผิดผีนา ผิดผีบ้าน ฯลฯ อย่างไม่อย่างหนึ่งผู้ถามก็จะถามว่าจะให้ทำอะไรและต้องการอะไร ผู้ลงยันต์ก็จะตอบในทำนองให้ “บน” ให้คนป่วยหายเสียก่อนหากคนป่วยหายแล้วให้แก่บนในคาย ซึ่งเรียกว่า “ขันห้า” จะมีเงิน 8 บาท ส่วนเหล้า 1 ขวด นั้นตั้งไว้นอกขันห้า (คาย) เมื่อคนป่วยหายและได้แก่บนก็เลิกคายลงยันต์ เป็นเสร็จพิธี

พิธีกระท้อง ใช้ไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้ว ยาวประมาณ 2 นิ้ว ผ่าครึ่งโยนลงไป กระดิ่งที่มีข้าวสารประมาณหยิบมือเดียว พร้อมทั้งอธิษฐานเสี่ยงทายตามความชำนาญของผู้เสี่ยงทาย เมื่อเสี่ยงเป็นที่พอใจแล้วก็จะบะไว้ (สัญญา) ในทำนองว่า ถ้าหากทำให้คนป่วยหายแล้วจะทำการแก่บน หากไม่หายก็ไม่ต้องแก่บน เป็นเสร็จพิธี

ประเภทของการเหยา

พิธีเหยาเรียกขวัญ แต่งคาย ขันห้า มีไข่ไก่ด้วย 1 ฟอง ข้าวสาร 1 ถ้วย เงิน 6 บาท ง้าว 1 เล่ม เหล้า 1 ขวด น้ำหอม 1 ขัน หมอน 1 ใบ แคน 1 อัน พร้อมด้วยคนเป่าพอดได้เวลาฤกษ์ “หมอเหยา” ก็ขับให้เข้ากับเสียงแคน ในการลำขับนี้เป็นการเสี่ยงทายหาสาเหตุว่าในขณะที่ขวัญของคนป่วยอยู่ที่ใดและอยู่กับใคร

เมื่อหมอแคนเป่าแคน หมอเหยาก็จะลำเรียกขวัญ ขวัญของคนป่วยอยู่ที่ใดก็ให้กลับเข้ามาสู่ร่างให้ได้ เมื่อขวัญมาแล้วหมอเหยาก็จะบอกว่า ขวัญมาแล้ว และทำการผูกแขนรับขวัญคนป่วย เป็นเสร็จพิธี

เหยารักษาคนป่วย มีการแต่งคายตามแบบอย่างการเหยา เรียกขวัญทุกอย่าง เพิ่มผ้าถุง 1 ผืน ผ้าขาวม้าหรือผ้าสีขาว ยาว 1 วา เงินอีก 12 บาท หมอเหยาจะเพิ่มอิทธิฤทธิ์ในการปราบผีวิญญาณที่เข้ามาสิงในร่างกายของคนป่วย เช่น การเหยียบไฟ แล้วไปเหยียบในที่เข้าใจว่าวิญญาณเข้าหลบซ่อนอยู่ในร่างกายคนป่วย ตัดกระทงหน้าวัว (คล้ายกระทงสามเหลี่ยม ใช้เฉพาะกรณีที่มีการตัดกรรมตัดเวร โดยใช้เส้นด้ายทำเป็นเชือกยาวพอประมาณข้างหนึ่ง ผู้ป่วยจับถือไว้ในลักษณะที่จับเหยียดขาและเท้าทั้งสองข้างไปข้างหน้าอีกข้างหนึ่งผูกติดกับกระทง หมอผีจะถือง้าวล่าอ้อยล่าเชิญและตัดกรรมตัดเวร พอล่ามาถึงตอนตัดหมอเหยาก็ใช้ง้าวตัดด้ายให้ขาดออกจากกันเป็น 2 ท่อน แล้วนำด้ายที่ตัดไปผูกแขนผูกคอผู้ป่วยไว้ เพื่อเป็นการป้องกันวิญญาณร้ายไม่ให้เข้ามารังครวญอีก นอกจากนี้หมอเหยายังอมเทียนเป่าเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยในทุกๆ แห่งที่คิดว่าวิญญาณสิงสู่ในร่างกายของผู้ป่วยเอง

เหยาแก่นัน แต่งกายตามแบบอย่างพิธีข้างต้น (เหยารักษาคนป่วย) แต่เพิ่มกายเป็น 2 กาย มีเพิ่ม กระทงที่มี 9 ช่อง ให้ทำรูปข้าง รูปม้า หรือรูปวัว (แต่งคล้ายกับเครื่องสะเดาะเคราะห์) หมอเหยาจะเริ่มเหยา ด้วยการแต่งชุดตามผีบอก นั่งพับเพียบด้วยการก้มและเงยศีรษะเอามือทั้งสองข้างเสยผมพร้อมกับลำบอให้ ทราบว่าผู้ป่วยได้หายจากอาการป่วยแล้ว จึงได้แต่งเครื่องสังเวทย์มาแก่นัน ขอให้วิญญาณที่เกี่ยวข้องจงมารับ เครื่องสังเวทย์ที่จัดไว้พร้อมแล้วนี้ และทำพิธีเชิญผีออกจากร่างกายของผู้ป่วยโดยใช้ข้าวเหนียวสุกกวาดตาม ร่างกายของผู้ป่วยซึ่งในขณะนั้นหายดีแล้ว อยู่ในลักษณะนั่งเหยียดขาทั้งสองข้างหมอเหยาจะลำอ้อยเชิญ วิญญาณที่ยังคงเหลืออยู่ให้ออกไปโดยใช้ข้าวสุกกวาดตามร่างกายของผู้ป่วยแล้วทิ้งลงในกระทง ประมาณ 3-5 ก้อน แล้วทำการตัดด้ายจงเวรจงกรรม โดยหมอเหยาใช้ข้าวตัดด้ายซึ่งผูกระหว่างกระทงและมือของผู้ป่วย ขาดออกเป็น 2 ทาน ญาติผู้ป่วยจะยกกระทงนั้นออกจากบริเวณบ้านไปตามทิศทางที่ “ล้าม” บอเพื่อส่ง วิญญาณและในขณะเดียวกันหมอเหยา ก็จะเสี่ยงทายหาสมุนไพรรักษาคนป่วยให้หายขาด ต่อไป

ໄສ້ທັງບັ້ງ การละเล่นໄສ້ທັງບັ້ງ ได้ก่อกำเนิดขึ้นจากพิธีเหยา คนป่วย ลงสนาม (แข่งสนาม) และพิธี เลี้ยะสล่า มาประยุกต์รวมกันเหตุที่นำมาประยุกต์เข้าด้วยกันก็ด้วยเหตุดังนี้

1. เพื่อให้เป็นรูปขบวนที่สวยงาม
2. พิธีทั้ง 3 ที่กล่าวมาข้างต้น จะทำลอยๆ ไม่ได้ เพราะเป็นพิธีเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษของชาวໄສ້

ซึ่งชาวໄສ້ถือเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์

“ໄສ້ທັງບັ້ງ” ภาษาໄສ້เรียกว่า “ໄສ້ອະติงเกา” ซึ่งแปลว่า ໄສ້ທັງບັ້ງนั่นเอง แต่ใช้คำว่า อະติงเกา คนทั่วไปจะไม่เข้าใจ จึงใช้คำว่า “ໄສ້ທັງບັ້ງ”

จำนวนผู้แสดง

1. ล้ามผู้ชาย	1 คน
2. นางเทียม	1 คน
3. เพื่อนนางเทียม	3 คน
4. นักดนตรีชาย	6 คน
5. คนทั้งบັ້ງชาย	6 คน
6. ผู้แสดงประกอบ	6 คน
7. นางรำ	10-12 คน

วิธีแสดง จัดรูปขบวนโดยลำม นางเทียม และเพื่อนนางเทียม พร้อมด้วยนักดนตรี 3 คน จัดที่นั่งเป็นกลุ่มอยู่ข้างหน้าล้อมรอบกาย ขนาบข้างด้วยนางรำ ข้างละ 3-4-5 คู่ ปิดท้ายคนตีกลอง ข้างหลังพวกตีกลองจะเป็นพวกนักดนตรีและคนทั้งบั้ง เมื่อเริ่มแสดง ลำมจะสะเหน็ดไส้เชิญผีให้เข้าทรงนางเทียม ลำมพร้อมด้วยนางเทียม เพื่อนนางเทียมและนักดนตรีจะลึกขึ้นรำรำไปรอบกาย เมื่อเสร็จพิธีจะนั่งลง คนตีกลองจะเริ่มร่ำกลองเป็นสัญญาณ ให้นางรำลุกขึ้นรำ คนตีข้างหลังจะเริ่มบรรเลง ลำมจะสะเหน็ดไส้ไปเรื่อยๆ พร้อมกับทั้งจังหวะให้พวกทั้งบั้งเปล่งเสียงว่า “เออเลอ เออเลอะ เออเลอ เออเลอะ เออเลอ” ไปเรื่อยๆ จนจบทำรำซึ่งทำรำนั้นมีอยู่ 5 ทำรำ ดังนี้คือ เชิญผีฟ้า, ส่งผีฟ้า, ไส้ทั้งบั้ง, ถวายแถน และเลาะตูป

ปัจจุบันการเล่น “ไส้ทั้งบั้ง” ถือเป็นงานประเพณีของคนไส้ที่จัดกันเป็นประจำ โดยเฉพาะในเขตอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร จะจัดงาน “ไส้รำลึก” เป็นประจำทุกปีในวันขึ้น 4 ค่ำ เดือน 3 นอกจากจะมีการละเล่นต่างๆ แล้ว ยังเป็นการทวนรำลึกถึงวัฒนธรรมและประเพณีที่ดั่งงามของกลุ่มคนไส้ไม่ให้สูญหายไปท่ามกลางกระแสการพัฒนาแบบสมัยใหม่ในปัจจุบัน

การแต่งกาย

ชาย นุ่งผ้าโสร่งไหม สวมเสื้อดำคอกลมแขนสั้นคาดด้วยผ้าขิด สวมสร้อยเงิน
หญิง นุ่งผ้าถุงมัดหมี่ต่อหัว ต่อเชิง สวมเสื้อดำแขนยาวทรงกระบอกติดกระดุมเงิน หรือกระดุมขาว
คาดสไบเฉียงด้วยผ้าขิด ใส่กำไลเงินที่ข้อมือหรือข้อเท้า สวมสร้อยเงินสีขาว เก้าฝั่มมวย มีผ้าถักสีขาวมัดรอบมวยผม

เครื่องดนตรี

1. กลองเส็ง 1 คู่
2. ฉาบ
3. แคน
4. ฉิ่ง
5. กระจับปี่
6. ซอ
7. บั้งไม้ไผ่
8. พะเนาะ

การเหยาของชาวไส้มีการเหยาอยู่ 2 ประเภท คือ เหยาผีมูลและเหยาผีน้ำ

ผีมูล

มีความเป็นมาอย่างไรนั้น นายมาก ปัญหาชัย นายกาลิ โยปางแก้ว ชาวไร่บ้านโคกสว่าง ตำบลนาโพธิ์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ได้ให้สัมภาษณ์ว่าเกิดมาก็เห็นประจำ (หมายถึงการเหยา) อยู่อย่างนี้ และได้ยินพ่อแม่เล่าให้ฟังว่ามีมาพร้อมกับปู่ย่าตาทวด คราวอพยพมาจากปากโขง (หมายถึงประเทศลาว) เช่น หากมีคนตายจะต้องมีการเชิญวิญญาณของผู้ตายมาอยู่ที่บ้านเพื่อเข้าร่วมกับจุ่มผี (ชุมชนุมผี) ซึ่งมีเปี้ยะเจ้าดำเป็นหัวหน้า-จุ่มผีต่อมาการติดต่อยุ่ยามมากอยู่ที่บ้านเพื่อเข้าร่วมกับจุ่มผี (ชุมชนุมผี) ซึ่งมีเปี้ยะเจ้าดำเป็นหัวหน้าจุ่ม ต่อมาการติดต่อยุ่ยามและได้รับความลำบากเกี่ยวกับเที่ยวไปเที่ยวมาติดต่อกันระหว่างพี่น้องทางฝั่งนี้กับพี่น้องทางฝั่งโน้น เลยอนุญาตให้ญาติทางฝั่งนี้ถือเอาเองโดยไม่ต้องไปถือจุ่มผีทางฝั่งอีก ปัจจุบันก็ยังมิผีเชื่อ (ผีเชื้อสายหรือผีบรรพบุรุษ) เช่นผีเชื่อโต้งใหญ่ (ผีเชื่อหลวงแบบเหล่า 8 หู หมู 8 กีบ ซึ่งแปลว่าเหล่าไหนชนิดไหนใหญ่มีหู 8 หู หมู 8 กีบ คือ หู จมูก หาง และคางของหมูทั้งหมดนี้เรียกว่า “อะลิกคะลอย” หากผิดผีก็เอาสิ่งทีกล่าวมาแล้วนี้แก้บนแทนหมูทั้งตัวได้) ซึ่งการผูกพันกันอยู่

การเหยาผีมูลมีมาแต่โบราณกาล มีการเหยาก่อนจะลงทำนาครั้งหนึ่งก่อนจะเก็บเกี่ยวอีกครั้งหนึ่ง เป็นการเหยาระหว่างปีมีระยะสั้นและต้องการกระทำทุกปีเป็นการเหยาบนบ้านผู้ถือผีกินเวลาครั้งละ 1 วัน ก็เสร็จพิธี อีกอย่างหนึ่งเป็นการเหยาระยะยาว 2 ปี ฮาม 3 ปี ควบคือภายในสามปีผ่านพ้นไปพอถึงปีที่ 4 ก็จะมีทำอีกครั้งหนึ่ง อย่างนี้เรียกว่า “เหยาแซงสนาม” (เขาลงสนาม) ซึ่งเป็นพิธีใหญ่โตมากและจัดทำ 2 วัน 2 คืน จึงจะเสร็จพิธี

สองปีฮามสามปีควบ มีความหมายดังนี้ สองปีฮามคือห้ามไม่ให้จัดทำพิธีใหญ่หากไม่ถึงกำหนด (ฮามก็คือห้าม) สามปีควบมีความหมายดังนี้ สองปีฮามคือห้ามไม่ให้จัดทำพิธีใหญ่ หากไม่ถึง (ฉวงสนาม) ในปีี่ 4 ดังนั้น คำว่า สองปีฮามสามปีควบจึงหมายความว่า สองปีรวมทั้งปีที่สามด้วยห้ามจัดทำพิธีใหญ่ให้จัดได้ในปีที่สี่ แต่ก็มีข้อแม้ว่าหากเตรียมการไม่พร้อมในปีสี่ก็ขอผลัดไปในปีต่อไปได้

เกี่ยวกับผู้เรียนเวทมนต์คาถาที่ตายไปเมื่อญาติผู้ตายทำพิธีเชิญวิญญาณมารวมในจุ่มผีเพื่อไว้ปกป้องรักษาวิญญาณนั้นจะได้นำเอาวิชาคาถาอาคมมาอยู่ด้วยเมื่อออก (สิงสถิต) กับใครก็จะหาคาถาอาคมนั้นออกแสดงฤทธิ์ด้วย ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่าผีมูล จะเป็นผีมูลจากบรรพบุรุษโบราณหรือผีมูลของบุคคลผู้มีพระคุณในปัจจุบันก็เรียกว่าผีมูลทั้งนั้น

ผีน้า

ประวัติการเหยาของผีน้าของชาวไร่ไม่มีใครสามารถบอกได้ว่า เริ่มต้นเป็นมาอย่างไร แต่พอที่จะเชื่อถือได้และมีการยืนยันตรงกันก็คือ ผีน้าเกิดขึ้นที่หลังผีมูล เป็นทำนองที่ว่าผีน้าเป็นวิวัฒนาการของผีมูล คือผีมูลมีขบวนการที่สลับซับซ้อน ดังนั้นผีน้าจึงมีการทำให้ง่ายกว่า ยกตัวอย่างเช่น ผีมูลต้องมีเหล่าประกอบพิธีเป็นเหล่าใหญ่แต่ผีน้าใช้เหล่ารัฐบาลแทนเพื่อหลีกเลี่ยงความยุ่งยาก มีหมอเหยาคนหนึ่งชื่อ นางมา หรือปิง วรกัน อยู่บ้านเลขที่ 72 หมู่ที่ 4 บ้านกุดฮู ตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ได้เล่าประวัติการเป็นผีน้าให้ฟังว่าได้มากับนายอัม วรกัน ผู้เป็นสามีเมื่อคราวไปราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้เห็นเพื่อนตายมากมายจากการต่อสู้กับข้าศึกและเป็นไข้ตาย จึงได้บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้คุ้มครองว่าถ้ารอดตายกลับถึงบ้านจะแก้บนให้อย่างเต็มที่ ต่อมาเมื่อสงครามสงบกลับมาถึงบ้านก็รู้สึกดังหนึ่งตายแล้วเกิดใหม่ แต่ก็หลงระเรีงอยู่กับการทำนายและการงานจนลืมแก้บน เวลาผ่านไปสามปี นางปิง วรกัน ผู้ภรรยาอาการผิดปกติคล้ายกับเสียสติวิกลจริต อยู่เฉยๆ นึกจะรำกึรำ นึกจะพ้อนก็พอน ป้ายปิ่นขึ้นต้นไม่มีการร้องไห้และหัวเราะ กระโดดลงไป ในลำห้วยกุดฮู แล้วพูดคนเดียวว่า ข้าชื่อท้าวทองแก้ว มากับนางบัวระพิน เป็นผัวเมียกันมาจากเชียงตุง แม่

สายทำขี้เหล็ก ญาติพี่น้องจึงแต่งขันห้าขัดแปดรับเชิญให้อยู่ด้วยและรับว่าลืมนักบวช จึงทำพิธีแก้บนและเลี้ยงดูเป็นการใหญ่ มีการเหยาคูมแต่เหยาเท่าไรก็ไม่ยอมออก (หมายถึงไม่สำเร็จ) เพราะไม่พอใจแม่แก้วจึงเลิกคาย ต่อมาอาการป่วยกำเริบหนักขึ้น บอกให้ญาติแต่งคายให้มีชันดอกไม้ เหล้า 1 ขวด ไข่ไก่ 1 ฟอง กรวยทำด้วยใบตอบ 4 กรวย พุดตามภาชีผีหมอบว่า เหล้าก่อง ไข่น่วย ส่วยสี่ ให้ญาติหาดนตรีมีแคน กลอง กระจับปี่ เป่า ตี ตีต และปรบมือให้เป็นที่ครึกครื้น นางปิงฯ ก็หายจากอาการผิดปกติ ตั้งแต่นั้นมาก็อาสาไปรักษาคนป่วยที่ถูกผีเข้า และหายทุกราย คนป่วยก็ยอมรับเป็นแม่แก้ว ผู้ที่มาเหยาคูม คนป่วยที่หายก็เป็นลูกเลี้ยง (ผู้ที่ถูกคุมออกแล้ว) หรือลูกแก้ว

ที่กล่าวมานี้เป็นที่มาของประวัติการเหยาของผีน้ำหรือผีฟ้าแบบหนึ่งในหลายแบบ บางแบบเมื่อมีผีมา สิ่งที่ต้องมีพ่อแก้ว หรือแม่แก้ว มาคุมออกบางแบบออกเองดังที่กล่าวมาแล้ว

ผีมูลและผีน้ำ ของชาวโล้ติดตามบรรพบุรุษมาพร้อมกันจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง จากเมืองบ๋า เมืองวัง เมืองภูวานากะแดง เมืองอุ เมืองพิน ส่วนพวกผีต่างๆ ที่มาสิ่งนั้นมาเองจากที่ทุกหน่วยแห่ง ไม่มีกำหนดตายตัวในทุกวันนี้ เราารู้สึกว่าชาวโล้ส่วนมากจะเป็นผีน้ำกันเป็นส่วนใหญ่

การละเล่นพื้นเมือง

กลองเส็ง

ในบรรดาเครื่องดนตรีทั้ง 4 ประเภท คือ ตีต สี ตี เป่า ชาวโล้รู้จักเล่นดนตรีทั้งสี่ประเภทนี้เป็นอย่างดี ดนตรีประเภทตีตที่ชาวโล้รู้จักและนิยมเล่นคือ กระจับปี่ ประเภทสีก็คือซอ และประเภทตีคือกลอง และประเภทเป่าคือแคน ในที่นี้จะกล่าวถึงดนตรีประเภทตีหรือกลอง กลองที่ชาวโล้ใช้ตีเวลามีงานเทศกาล งานบุญ ประเพณีต่างๆ และงานเหยาลงสนามก็มี กลองยาว กลองตุ้ม กลองเส็ง กลองเหล่านี้มักใช้ตีในโอกาสต่างๆ ดังนี้ กลองยาวมักจะใช้ตีเวลาแห่กันเข้าไปขอบริจาคเงินยามบุญเทศกาลต่างๆ กลองตุ้มใช้ตีเวลามีการเหยาลงสนาม กลองเส็งใช้ตีเวลาแห่บุญมหาชาติ แห่บุญกฐิน เป็นต้น กลองเส็งเป็นกลองที่มีความสำคัญดังนั้นจึงขอกล่าวถึงเรื่องของกลองเส็งโดยเฉพาะ

ประเภทของกลองเส็ง ชาวโล้แบ่งกลองเส็งออกเป็น 3 ประเภท โดยอาศัยขนาดในการแบ่งดังนี้

1. กลองจิ่ง เป็นกลองเส็งขนาดใหญ่
2. กลองแตบ เป็นกลองเส็งขนาดกลาง

3. กลองแต่ เป็นกลองเสียงขนาดเล็ก

การทำกลองเสียง ในการทำกลองเสียงไม่ว่าจะเป็นการทำกลองจิ้ง กลองแตบ จะใช้ไม้ประดู่ทำทั้งนั้น จะไม่ใช่ไม้ชนิดอื่นทำ เหตุที่ใช้ประดู่ทำเพราะไม้ประดู่เป็นไม้ที่มีความแข็งแรงทนทานและเจาะทำกลองได้ง่ายกว่าไม้ชนิดอื่น หน้าที่ใช้หุ้มกลองจะใช้หนังควาย เพราะทนกว่าหนังสัตว์ชนิดอื่น มักจะมีคำถามว่าทำไมกลองเสียงจึงแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ทำไมไม่มีประเภทเดียว จากการสอบถามผู้ที่มีความรู้ในเรื่องกลอง เช่น นายเชียว จูมไม้เมือง นายลา ระนิอินทร์ ชาวบ้านโพธิ์ไพศาล ให้ความเห็นว่า ที่กลองเสียงมีหลายขนาดก็เพราะสมัยก่อนไม้ประดู่ที่ใช้ทำกลองเสียงมีขนาดใหญ่ก็เลยทำเป็นกลองขนาดใหญ่ซึ่งชาวโล้เรียกว่ากลองจิ้ง แต่ต่อมาไม้ประดู่ขนาดใหญ่หมดไปจึงใช้ไม้ประดู่ขนาดกลางทำเป็นกลองเสียง ซึ่งเรียกว่ากลองแตบ พอต่อมาไม้ประดู่ขนาดกลางและขนาดใหญ่หมดไปจึงใช้ไม้ประดู่ขนาดเล็กทำเป็นกลองเรียกว่ากลองแต่ ทำไมจึงเรียกว่ากลองจิ้ง กลองแตบ กลองแต่ ทำไมไม่เรียกเป็นอย่างอื่น ก็ได้รับการยืนยันจากบุคคลดังกล่าวว่าฟังจากเสียงที่ดี คือกลองจิ้งจะออกเป็น จิ้ง ๆ ๆ ๆ จิ้งเรียกว่ากลองจิ้ง กลองแตบเสียงจะออกเสียงเป็น แตบ ๆ ๆ ๆ จิ้งเรียกกลองแตบ กลองแต่จะออกเสียงเป็น แต่ ๆ ๆ ๆ จิ้งเรียกว่ากลองแต่

การเส็งกลอง (การตีกลองกึ่ง)

กลองเสียง กลองกึ่ง หรือกลองแต่ เป็นกลองหนังสองหน้า มีหน้าด้านบนใหญ่กว่าด้านล่าง ตัวกลองทำด้วยไม้ยาว ประมาณ 80-100 เซนติเมตร ไม่มีใช้ตีกลองจะมีตะกั่วหุ้มอยู่ที่ปลาย เป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ นิยมกันมากในกลุ่มชาวโล้ ใช้สำหรับการแข่งขันประลองความดัง หรือใช้สำหรับตีในงานบุญประเพณีต่างๆ โดยในสมัยก่อน ทุกหมู่บ้านจะมีการนัดแข่งขันกลองกึ่ง หากหมู่บ้านใดมีงานแข่งกลองทางเจ้าภาพผู้จัดงานจะต้องส่งหนังสือเชิญไปตามหมู่บ้านและกำหนดเวลาแข่งขันที่แน่นอน

เมื่อได้รับหนังสือเชิญที่ส่งไปให้แล้ว ชาวบ้านจะนำกลองของตนมาตบแต่ง ชูดกลอง ชักหนังกลอง การเข้าน้ำแล้วตีทดสอบดูว่าดังหรือไม่ หากไม่ดัง ก็ต้องแก้ไขใหม่จนเป็นที่พอใจ

ในสมัยที่ไม่มีรถยนต์ ต้องใช้วัวหามกลองไป แม้หนทางจะไกลหรือใกล้ก็ต้องยกพวกกันไปอย่างสนุกสนานจนถึงวัด ครึ่งได้เวลาการแข่งขัน ให้นำกลองมาเรียงรายกันไว้ เพื่อตีแข่งกันเป็นหมู่บ้านก่อนคัดเลือกเอาเฉพาะกลองที่เสียงดังเข้าชั้นแล้วตัดสินให้เป็นที่รู้แพ้รู้ชนะ โดยจะมีการตีแข่งเสียงกลองที่เป็นเสียงกึ่ง ดังนั้น การเส็งกลองกึ่งจึงเป็นถือเป็นการแข่งกีฬาโบราณอย่างหนึ่งของชาวโล้

ชาวโล้ก็นำกลองกึ่งหรือเส็งมาตีให้จังหวะดนตรีหรือประกอบทำพ็อนรำในการตีกลองกึ่งนั้นนักตีกลองจะประดิษฐ์ท่าที่การตีให้สวยงามเข้ากับจังหวะเสียงกลองในขณะที่ตีกลองให้มีจังหวะคึกคักเร้าใจ ก็จะแสดงอาการเคลื่อนไหวร่างกายยกย้ายไปมา ยิ่งไปกว่านั้น บางรายอาจแสดงลวดลายเลียนแบบท่าทางสัตว์ต่างๆ ที่ตนรู้จัก และตั้งชื่อท่าทางการตีกลองในแต่ละท่าทางต่างกันไป และเนื่องจากกลุ่มชาวโล้มีภาษาพูดซึ่งมีสำเนียงแตกต่างไปจากชนกลุ่มอื่นๆ จึงทำให้ชาวโล้มีทำนองเพลงหรือลายแคนที่แตกต่างไปจากกลุ่มไทย-ลาว ชาวโล้รู้จักคิดประดิษฐ์ท่าทางการตีกลองและตั้งชื่อท่าทางหรือลายของตน เช่น ท่าเสื่อลากหาง ท่าโก่เสียบครก ท่านกเขากระพือปีก ท่าลิงไหว้หลัง เป็นต้น

การเส็งกลองคือการตีกลองแข่งขันว่าใครจะเสียงดัง การเส็งกลองเป็นศิลปะการเล่นอย่างหนึ่งของชาวโล้ที่มีมาแต่โบราณ ชาวโล้ในสมัยก่อนจึงมีการเส็งกลองเวลามีงานบุญตามหมู่บ้านต่างๆ โดยใช้กลองเสียงจิ้งมาเส็งกัน นายเชียว จูมไม้เมือง เล่าให้ฟังว่าในสมัยก่อนพอมีงานบุญตามหมู่บ้านต่างๆ ก็จะมีการประกวดกลองเสียงกัน เนื่องจากกลองจิ้งเป็นกลองขนาดใหญ่ ดังนั้นเวลานำไปเส็งจึงใช้เกวียนบรรทุกทุกไป การเส็งกลองจิ้งไม่ได้ทำอย่างปัจจุบันนี้ เขาไม่มีการนำเอากลองขึ้นขาหยั่งเพราะมันหนักเอาช้ำลำบาก เขาจะต้องกองไว้พื้นดิน คือเอากลองที่จะเส็งนั้นใบหนึ่งจะตั้งโดยเอาด้านก้นกลองตั้งดินอีกใบหนึ่งนอนขนานกับพื้นดิน เอาด้านก้นหันเข้าชิดกับก้นของใบที่ตั้ง ส่วนอีกคู่หนึ่งที่จะเส็งกันก็จะทำในลักษณะเดียวกันให้กลองทั้งคู่อยู่ใกล้กันเอาใบที่ตั้งนั้นอยู่ใกล้กับส่วนใบที่นอนก็ทอดยาวไปตามพื้นดิน กรรมการจะยืนอยู่ตรงกลางระหว่างกลองทั้งคู่แล้ว

ปล่อยให้แต่ละฝ่ายเข้ามาตีกลองของตนเองโดยมือข้างหนึ่งตีใบตั้งอีกข้างหนึ่งตีใบนอน แล้วโหมตีกระหน่ำให้ดังที่สุดเท่าที่จะดังได้ การตีกลองนี้จะกำหนดคนตีเท่าไรตามแต่จะตกลงกัน ในปัจจุบันการเส็งกลองชนิดนี้ จะไม่มีให้เห็นเพราะกลองจึงได้ชำรุดสูญหายไป ประกอบกับหนังควายที่จะใช้หุ้มกลองราคาแพง กลองจึงที่ยังเหลืออยู่ก็ไม่หาหนังมาหุ้มคงปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา แต่จะมีการเส็งกลองแบบและกลองแต่้ แทนการเส็งกลองแบบและกลองแต่้ เขาจะทำขาหยั่งอยู่ดังที่เห็นในปัจจุบันนี้ ถ้าจะมีคำถามว่าทำไมจึงมีการเส็งกลอง ในทัศนะของผู้รวบรวมเรื่องนี้เข้าใจว่าคนสมัยก่อนเขามีการทำกลองกันทุกหมู่บ้าน เพื่อเอาไว้ใช้ในการแห่เทศกาลต่างๆ อย่างเช่นงานบุญมหาชาติ งานบุญมหาชาตินั้นเขาจะมีการเชิญหลายๆ หมู่บ้านมาทำบุญร่วมกันโดยเฉพาะตอนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆ ที่มาแห่บุญมักจะนำเอากลองเส็งจากบ้านของตัวเองมาตีแห่ขบวนด้วย พอแห่มาวัดแล้วก็มักจะมีการตีกลองเส็งกัน ที่แรกก็คงจะเส็งกันเล่นๆ ต่อมาก็เลยกลายเป็นการเส็งกันที่มีพิธีการต่างๆ มากมาย อีกอย่างหนึ่งก็คงมีจุดหมายให้คนได้ออกกำลังกาย คนในสมัยก่อนไม่ค่อยจะมีการเล่นกีฬาอะไร ก็มีการตีกลองนี้แหละที่ทำให้คนออกกำลังได้ดี แต่เพื่อให้คนตีกลองออกกำลังได้มีการแสดงออกซึ่งความสามารถในการตีกลอง จึงจัดให้มีการเส็งกลองขึ้น แรก ๆ ก็คงทำกันในหมู่บ้านก่อน นานไปก็ขยายออกไประหว่างหมู่บ้าน จึงกลายเป็นประเพณีเส็งกลองมาจนทุกวันนี้

การเล่นลายกลอง

กลองเส็งนอกจากจะใช้เส็งกลองกันแล้วก็ยังมีการเล่นอีกอย่างหนึ่งซึ่งชาวใต้ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ คือการเล่นลายกลอง การเล่นลายกลองเป็นศิลปะชั้นสูง ในการตีกลองต้องใช้ความสามารถอย่างสูง การเล่นลายกลองเล่นกันเป็นคณะประกอบด้วยผู้เล่น ดังนี้

1. คนเล่นลายกลอง
2. คนตีกลองตุ้มคอยให้จังหวะ
3. คนเป่าแคน
4. คนสีซอ
5. คนตีตะกรับปี
6. คนตีฉิ่ง
7. คนตีฆ้อง
8. คนตีพังกา
9. คนตีไม้แก็บ

10. คนเล่นลายมวย

ขณะที่เล่นลายกลองจะแต่งตัวดังนี้ คนเล่นลายกลองและคนเล่นลายมวยจะนุ่งผ้าแดงแบบโจงกระเบนแต่นุ่งให้รัดกุม ไม่สวมเสื้อแต่คาดผ้าแดงที่หัว ตามตัวเขียนด้วยลายหรือสักลายแบบคนโบราณ ส่วนคนอื่น ๆ จะนุ่งผ้าโสร่งใส่เสื้อดำหม้อฮ่อมแบบชาวใต้ คาดเอวด้วยผ้าซิด

วิธีการเล่น วิธีการเล่นจะวางรูปแบบดังนี้

เอากลองเส้วางหัวกันสลับกันวางอยู่ข้างหน้า คนเล่นลายกลองจะนั่งคุกเข่าอยู่ใกล้กลอง สองข้างซ้ายขวาเป็นคนเล่นลายมวย นั่งคุกเข่าเช่นกันด้านหลังคนเล่นลายกลองจะเป็นคนตีกลองตุ้มพร้อมด้วยกลองตุ้มใบหนึ่งนั่งคุกเข่าพร้อมที่จะตี ข้ามหลังเป็นนักดนตรียืนแถวหน้ากระดานโดยเอาแคนยืนอยู่กลาง ซ้ายขวาเป็นซอและกระจับปี่ ถัดออกไปเป็นฉิ่ง ฉาบ พังฮาดและแก้ว โดยฉิ่งฉาบอยู่ทางซ้าย พังฮาดและแก้วอยู่ทางขวา

ลายกลองที่ใช้เล่น การเล่นลายกลองมีลายใหญ่อยู่ 4 ลาย และลายสลับอีก 4 ลาย ลายใหญ่ของการเล่นลายกลอง มีดังนี้

1. เสือลากหาง
2. ไม้ลอดขา
3. ไก่เลียบครก
4. กาเต้นก้อน

ส่วนลายสลับหรือลายย่อยที่ใช้ตีสลับกับ 4 ลายข้างต้นมีดังนี้

1. กวางเหลียวเหล่า
2. นกเขากระพือปีก
3. เคาะหลังงูสิง
4. ลิงไหวข้างหลัง

เมื่อเริ่มเล่นลายกลอง ดนตรีประกอบด้วย กลองตุ้ม แคน ซอ กระจับปี่ ฉิ่ง ฉาบ พังฮาด และแก้ว จะเริ่มบรรเลง คนเล่นลายกลองและเล่นลายมวย จะก้มลงกราบแล้วยืนขึ้น คนเล่นลายกลองจะเริ่มตีลายเสือลากหาง ต่อด้วยลายไม้ลอดขา ลายไก่เลียบครก และบายกาเต้นก้อน ในขณะที่ตีลายเหล่านี้ ก็จะสลับด้วยลายกวางเหลียวเหล่า นกเขากระพือปีก เคาะหลังงูสิง และลายลิงไหวข้างหลัง ในการเล่นลายกลองนี้จะเล่นลายใหญ่ 4 ลาย ซึ่งจะต้องเล่นให้ครบเสียก่อน 1 จบ พอเริ่มลายเสือลากหางอีกครั้งก็จะสลับด้วยลายกวางเหลียวเหล่า แล้วเริ่มลายไม้ลอดขาสลับด้วยนกเขากระพือปีก แล้วเล่นลายไก่เลียบครกสลับด้วยลายเคาะหลังงูสิง ปิดท้ายด้วยลายกาเต้นก้อนสลับด้วยลายลิงไหวข้างหลัง หรือจะเล่นลายใหญ่สองลายสลับด้วยลายสลับ 2 ลายก็ได้ตามแต่คนจะเห็นว่าเหมาะสมสวยงาม ในการเล่นลายกลองนี้ จะเล่นได้คนเดียวหรือสองคนพร้อมกันก็ได้ แต่ในการเล่นสองคนพร้อมกันนั้น มักจะไม่เล่นลายไก่เลียบครกและลายกาเต้นก้อนเพราะเล่นยากมา ส่วนลายอื่นๆ มักเล่นได้เหมือนเล่นคนเดียว

ภูมิปัญญาในการรักษาโรค

ชาวโล้เคยมีภูมิปัญญาของชุมชนในการรักษาโรคโดยเฉพาะสมุนไพร ซึ่งส่วนใหญ่จะหาได้ตามหัวไร่ ปลายนาและในเขตป่า ซึ่งในอดีตป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มากในปัจจุบันบางครัวเรือนปลูกสมุนไพรไว้ในสวนหรือไร่ นา ตำรับยาบางอย่างต้องปรุงขึ้นจากหมอยาที่ผ่านการฝึกจากครูเป็นเวลาหลายปี เพราะนอกจากต้องรู้ความเข้ม-อ่อนของฤทธิ์แรงยาแล้ว หมอยายังต้องรู้พิษหรือโทษของสมุนไพรตลอดถึงรู้วิธีการรักษา ดังนั้นตำรับยาแบบโบราณเมื่อนำมากล่าวในสมัยปัจจุบัน จึงอาจดูเป็นเรื่องไร้สาระหรือรู้สูตรแต่ไม่สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากรายละเอียดของขั้นตอนการเก็บตัวยา การปรุง และสัดส่วนของการใช้ได้เสื่อมสูญไปพร้อมกับการเสียชีวิตของหมอยา

ยาพื้นบ้านของชาวโล้ ที่ใช้ในการรักษาโรค

ยาแก้ปวดท้อง มี ว่านไพล ใบทับทิม ใบฝรั่ง

ยาแก้โรคบิด ใช้เปลือกกระโดนทาเกลือ ย่างไฟ แชน้ำดื่ม

ยาแก้ท้องร่วง ใช้รากมะพร้าวเผาไฟ น้ำมะพร้าวแก่นจันทร์แดง ผนผสมกันแล้วกิน

ยาแก้ร้อนใน มีหลายชนิดเช่น ใช้ไส้เดือนแช่น้ำแล้วดื่ม ใช้น้ำโพรงไม้ นำมาผสมน้ำดื่ม ใช้ดินที่อยู่ในโพรงไม้ไฟใหม่กับมูลไส้เดือน ผสมกับน้ำแล้วใช้ดื่ม

ยาแก้โรคหนองใน ใช้ต้นจันเบี้ยต้มดื่ม

ยาแก้โรคบวม ใช้ปลิงหรือปู แชน้ำดื่ม หรือใช้ปงแดงหรือหัวปงแดงกับหัวมันสำปะหลังฝนแล้วทา

ยาแก้โรคตาฟาง ใช้ต้บั่วดำ กริดเป็นตาหมากรุก แชน้ำปัสสาวะของคน 7 วัน ตากแดดตากหมอก 7 วัน แล้วนำมาย่างไฟ วันแรกกิน 1 ชิ้น วันที่ 2 กิน 2 ชิ้น เพิ่มขึ้นจนถึง 7 วัน แล้วชุปตามองดวงอาทิตย์ตอนเที่ยงประมาณ 1-2 ชั่วโมง แล้วกินต่อไปอีก 3 วัน ชุปตามองดวงอาทิตย์ตอนเที่ยงประมาณ 1-2 ชั่วโมง แล้วกิน หลังจากนั้นให้อาผ้าห่มคลุมหัวให้เหงื่อออก แล้วลุกไปอาบน้ำโรคจะหาย

ยาแก้ไอ ใช้รากมะเขือขื่น รากถั่วพู และไพรกลุ่ม รากหมามุย แชน้ำแล้วดื่ม

ยาแก้ปวดศีรษะ ใช้ใบช่อย ใบเปือก มาขยี้ประสมน้ำนำไปประคบศีรษะ

ยาแก้งูกัน ใช้ว่างแกพิชงู

ยาแก้แมงมุม กิ่งก้อกัด (รวมทั้งปลาตุยกัย ตะขาบ และแมลงปองต่อย) ใช้ว่านเสียพิช

ยาแก้แมลงปองต่อย ใช้เสลดพังพอน ผนหรือบดแล้วทาแก้พิช

ยาแก้โรคคอตีบ ใช้ว่านแก้โรคคอตีบ

ยาแก้โรครำมะนาด ใช้เปลือกต้นมาฝนแล้วผสมน้ำดื่ม

ยาแก้ปวดฟัน ใช้เปลือกรงหนามเคี้ยวอม

ยาแก้โรคฮิต นอนแช่น้ำปลักควาย โดยเฉพาะที่เหม็นๆ

ยาแก้โรคกาก เกลื้อน ใช้ใบชี้เหล็กถู

ยาแก้มีดบาด ขวานฟัน ใช้ว่านจอตแผน (สมานแผล)

ยาแก้ตาแดง ใช้ดอกชบา ดอกจำปา แชน้ำหยอดตา

ยาแก้หมาก้น (หมาไม่เป็นบ้า) ใช้เถาฝักโน ผนแล้วทา

อย่างไรก็ดี ยาและการบำบัดโรคดังกล่าวเป็นความเชื่อ และวิถีวัฒนธรรมของชาวโล้ แต่ปัจจุบัน ชาวโล้ส่วนใหญ่นิยมรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน จากสถานีนอนามัย หรือโรงพยาบาล รวมทั้งซื้อหาได้ตามร้านขายยาทั่วไป อีกเหตุผลหนึ่งคือ ยาสมุนไพรตามป่าธรรมชาติมีจำนวนลดลง อีกทั้งไม่มีการสืบทอดการปลูก-การใช้สมุนไพรอย่างเป็นทางการอีกทั้งทำให้ความรู้ด้านนี้ลดน้อยไปจากสังคม

อาหาร

อาหารของชาวไทยเผ่าโล้โดยมากก็มีเหมือนกับชาวอีสานทั่วไป รับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก อาหารที่ชาวโล้ชอบมากที่สุดคือ อาหารประเภทเนื้อ ทั้งเนื้อโค กระบือ หมู เนื้อพวกนี้ชาวโล้ชอบกินสอ อาหารประเภทเนื้อนี้ต้องลาบเนื้อสดๆ ผสมกับเลือด ถ้าขาดเลือดชาวโล้จะไม่ซื้อเนื้อนั้นเลย เพราะถ้านำไปประกอบอาหารจะต้องใส่เลือดสดๆ จึงจะอร่อย นอกจากอาหารที่กล่าวแล้วยังมีเนื้อสัตว์ต่างๆ เช่น เนื้องู เนื้อหมา แต่เนื้อที่อร่อยที่สุด คือ หมาดำ และสิ่งที่แปลกกว่าเพื่อนชนเผ่านี้ชอบกินตำกบกล้วยกับปลาร้า มะขามเปียก มอกปู แกงข้าวเปือ น้ำพริกแห้ง มีกรรมวิธีดังนี้

ตำกบกล้วย เอากบกล้วยมาลอกเยื่อที่เหนียวออก เสริมแล้วผ่านกบกล้วยออกเป็นชิ้น ๆ แต่ละชิ้นเล็กพอประมาณตำเข้ากับปลาร้ามะขามเปียก พริก ทำเหมือนกับตำส้มเสร็จแล้วรับประทานได้

มอกปู (มอกอาเสียง) นำปูสดมาแกะกระดองออก มีเครื่องปรุงดังนี้ ข้าวเปือ (ข้าวสารแช่น้ำ) พริก ตระไคร้ หอม ปลาร้า มาตำให้เข้ากันเสร็จแล้วนำเครื่องปรุงเหล่านี้ยัดใส่กระดอง แล้วนำอกปูที่แกะออกมาประกบกันใหม่ นำไปนึ่งสุกแล้วรับประทานได้

แกงข้าวเปือ นำข้าวสารไปแช่น้ำ ข้าวสารที่ใช้พอสมควรแก่ความต้องการแล้วนำไปตำผสมกับพริก ปลาร้า หอม แล้วนำไปแกงอ่อนนุ่มแล้วนำมารับประทานได้

แจ่ว (น้ำพริกแห้ง) ตำพริก ใบหอมและปลาร้าหรือบางครั้งอาจตำพริกเฉยๆ จะเป็นพริกแห้งหรือพริกสดก็ได้เขาจะแบ่งพริกกับปลาร้าไว้คนละข้างของถ้วย เวลารับประทานจាំนำข้าวเหนียวที่ปั้นแล้วจាំพริกครึ่งหนึ่งเสร็จแล้วไปจាំปลาร้าอีกครั้งหนึ่ง รับประทานได้

ตะโล๊ะ ใช้เนื้อหมู โค กระบือ นำเนื้อมาหั่นเป็นชิ้นๆ จะเป็นเนื้อหมู โค กระบือ ก็ตาม เนื้อเหล่านี้ต้องผสมกับกระดูก จึงจะอร่อย มาหมักใส่เกลือ ใส่ลงไปไนหีบตีให้สนิท 6-7 วัน ใช้รับประทานได้ โดยนำมาแกงใส่ผักต่างๆ ตามชอบใจ เป็นวิธีถนอมอาหารไว้กินนานๆ ได้อีกวิธีหนึ่ง

ความรู้ทั่วไป

ความรู้เกี่ยวกับอำเภอกุสุมาลย์

สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์ อำเภอกุสุมาลย์ ตั้งอยู่สุดเขตแดนของจังหวัดสกลนคร ติดต่อกับเขตจังหวัดนครพนม มีทางหลวงสายสกลนคร - นครพนม ห่างจากจังหวัดสกลนคร ประมาณ ๔๐ กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ ๔๕๔ ตารางกิโลเมตร มี ๖๙ หมู่บ้าน แบ่งการปกครองออกเป็น ๕ ตำบล มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	จดอำเภอนาหว้า , อำเภอศรีสงคราม และอำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม
ทิศใต้	จดอำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร
ทิศตะวันออก	จดอำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม
ทิศตะวันตก	จดอำเภอโพนนาแก้ว จังหวัดนครพนม

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสลับดอน บริเวณที่ราบจะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ สภาพดินเป็นดินปนหินลูกรัง ในฤดูแล้งจะขาดแคลนน้ำมาก สภาพป่าไม้เป็นป่าโปร่ง มีไม้เบญจพรรณ เช่น ประเทภป่าเต็ง, รั้ง, จิก มีลำน้ำซึ่งเรียกว่าห้วย ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญไหลผ่านหลายสาย คือ ห้วยแดง ห้วยสะแก ห้วยทวย ห้วยกุดเขาวัว ห้วยไม้ขาว ห้วยกุดแห่ ห้วยกุดน้ำใส ห้วยกุดคำหมาน และติดเขตลำน้ำอุบสงคราม จังหวัดนครพนม

สภาพดินฟ้าอากาศ โดยปกติก็เหมือนกับท้องถิ่นทั่วๆ ไป แต่จะร้อนจัดมากในฤดูร้อนเพราะความร้อนจากหินลูกรังคั้งขึ้นมา อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ ๓๐ - ๓๓ เซลเซียส ในฤดูฝนมีฝนตกชุกมาก ในฤดูหนาวอากาศจะหนาวในช่วงเดือนพฤศจิกายน - เดือนมกราคม

ทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนมากเป็นพวกป่าไม้เต็งรัง ตะแบก พุง จิก ตะเคียน เป็นลักษณะป่าโปร่ง สัตว์น้ำส่วนมากมีปลา ปู กุ้ง หอย กบ เขียด นอกจากนี้ยังมีพวกพืชที่ใช้เป็นอาหาร คือ ผักหวาน ผักกระโดน ผักเหมียง ดอกกระเจียว ฯลฯ

ด้านการคมนาคมติดต่อกันได้สะดวกทุกหมู่บ้าน เขตการปกครองอำเภอกุสุมาลย์ มี ๕ ตำบล คือ

๑. ตำบลกุสุมาลย์
๒. ตำบลนาโพธิ์
๓. ตำบลโพธิ์ไพศาล
๔. ตำบลอุ่มจาน

มีประชากรทั้งหมดประมาณ ๔๖,๙๒๘ คน (สถิติเมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓) ชาวอำเภอกุสุมาลย์ส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ แต่มีบางท้องถิ่นนับถือศาสนาคริสต์ เป็นคนรักสงบร้อยละ ๗๕ เป็นชาวไร่ซึ่งมีภาษาพูด ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง ชาวไทโส้กุสุมาลย์ชอบใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบง่ายๆ ไม่พิถีพิถันในเรื่องความเป็นอยู่ นอกจากนี้ชาวไทโส้ไม่ค่อยสนใจเรื่องการเมือง แต่เชื่อผู้นำเพียงคนเดียว และผู้นำส่วนมากมักจะเป็นผู้นำทางจุ่มผิบรรพบุรุษ

เรื่องสภาพความเป็นอยู่ของชาวไทโส้นั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจและสนใจยิ่งโดยเฉพาะเรื่อง ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมทางความเชื่อต่างๆ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ศึกษาได้ เพราะจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่อย่างชัดเจน และพร้อมกันนี้ก็ควรที่จะได้รับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริมไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาสืบไป

กำหนดจัดงานงานเทศกาลโล้รำลึกครั้งต่อไป

เทศกาลโล้รำลึก ครั้งที่ 35	วันพฤหัสบดีที่ 11	กุมภาพันธ์ 2559
เทศกาลโล้รำลึก ครั้งที่ 36	วันอังคารที่ 31	มกราคม 2560
เทศกาลโล้รำลึก ครั้งที่ 37	วันเสาร์ที่ 20	มกราคม 2561
เทศกาลโล้รำลึก ครั้งที่ 38	วันศุกร์ที่ 8	กุมภาพันธ์ 2562
เทศกาลโล้รำลึก ครั้งที่ 39	วันอังคารที่ 28	มกราคม 2563
เทศกาลโล้รำลึก ครั้งที่ 40	วันเสาร์ที่ 16	มกราคม 2564

ทำเนียบนายกเทศมนตรีตำบลกุสุมาลย์

1. นายเสถียร เมืองซอ	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่	25 พฤษภาคม 2542 - 15 กรกฎาคม 2542
2. นายสุวรรณ แก้วประสิทธิ์	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่	16 กรกฎาคม 2542 - 15 พฤษภาคม 2544
3. นายเกรียงศักดิ์ ปิ่นแก้ว	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่	16 กรกฎาคม 2544 - 29 มิถุนายน 2548
4. นายจอมศรี นาพงษ์	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่	7 สิงหาคม 2548 - 6 สิงหาคม 2552
5. นายอานนท์ จันทร์แก้ว	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่	13 กันยายน 2552 - 12 กันยายน 2556
6. นายอานนท์ จันทร์แก้ว	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่	26 ตุลาคม 2556 - ปัจจุบัน

